

# KÜLTÜREL SOSYOLOJİ PERSPEKTİFİNDE AİLE KURUMU VE OMBUDSMANLIK İLE İLİŞKİSİ

## Family Institution and Relationship with Ombudsmanship in Cultural Sociology Perspective

Dr. Öğr. Üyesi Artum DİNÇ\*

Geliş Tarihi: 29.05.2025 | Yayına Kabul Tarihi: 6.10.2025

### Öz

Aile kurumu, tarihsel süreç içinde farklı toplumsal ve kültürel bağlamlarda değişim göstermiş, modern dönemde ise yeni yönetim mekanizmalarının etkisi altına girmiştir. Bu makalede aile, kültürel sosyoloji yaklaşımıyla kuramsal olarak incelenmekte; felsefi temelleri ve sosyolojik yaklaşımlar (Bourdieu, Giddens, Elias) çerçevesinde tarihsel ve güncel boyutlarıyla ele alınmaktadır. Araştırmanın temel sorunsalı, modern devlet mekanizmalarından biri olan ombudsmanlık kurumunun aile kurumu üzerindeki rolünü ve etkisini anlamaktır. Yöntem olarak belge analizi, kuramsal yorumlama ve karşılaştırmalı analiz tekniklerine dayalı nitel model kullanıldı. Aile kurumunun kısa tarihçesi sunularak, geleneksel geniş aile yapısından modern çekirdek ailelere geçiş küresel perspektifle tartışıldı. Modern yönetim mekanizmaları bağlamında, özellikle ombudsmanlık kurumu ile

### Abstract

This study examines the family as a culturally constructed and historically evolving institution that has transformed across diverse social and cultural contexts, particularly under the influence of modern governance mechanisms. Adopting a cultural sociological approach, and drawing on the theoretical perspectives of Bourdieu, Giddens, and Elias, the research explores the philosophical foundations, historical development, and contemporary configurations of the family. The central research problem concerns how the modern ombudsman institution shapes and influences family life. Methodologically, the study employs a qualitative design based on document analysis, theoretical interpretation, and comparative analysis. It outlines the evolution of the family from traditional extended structures to modern nuclear forms within global and national con-

\* Gümüşhane Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, artumdinc@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-9942-4847.

aile arasındaki ilişki incelendi. Ombudsmanlığın aile ile ilgili sorumluluğunun anlamı ve işlevleri tartışılarak farklı ülkelerde ombudsmanlığın aile ilişkilerine etkisi karşılaştırmalı örneklerle açıklandı. Özellikle ombudsmanın aile içi hak ihlallerini önlemedeki rolü, çocuk ve kadın haklarının korunmasına katkısı ve aile yapısını şekillendirmesi değerlendirildi. Aile, kültürel olarak sürekli dönüşen bir yapıdır ve ombudsmanlık gibi modern mekanizmalar bu dönüşümün bir parçası olarak aileye hem normatif hem pratik düzeyde etki etmektedir; bu da aile içi hak arama kültürünü geliştirir. Sonuç olarak, kültürel sosyolojik kuramsal çerçeveye desteklenen analiz, aile kurumunun kültürel olarak inşa edilmiş dinamik bir yapı olduğunu ve modern devlet mekanizmalarıyla (ör. ombudsmanlık) etkileşim halinde sürekli dönüşüm geçirdiğini ortaya koymaktadır. Bu bulgular, aile politikalarının geliştirilmesinde ombudsmanlık mekanizmasının önemli bir denge unsuru olduğunu göstermektedir.

**Anahtar Kelimeler:** Aile Kurumu, Ombudsmanlık, Yönetişim, Hak Arama Kültürü, Toplumsal-Kültürel Değişim.

texts. Special emphasis is placed on the relationship between the ombudsman and the family as a component of modern governance. The study investigates the ombudsman's functions in preventing domestic rights violations, protecting the rights of women and children, and contributing to the development of equitable family policies. The findings indicate that the ombudsman operates as a mediating mechanism that both reflects and reshapes the cultural and normative dimensions of family life. By encouraging a culture of rights and accountability within the household, it contributes to the family's adaptive capacity in modern societies. Overall, the analysis reveals that the family, as a dynamic cultural formation, continually transforms through its interaction with institutional and political structures such as the ombudsman, which plays a significant role in maintaining balance within contemporary family governance.

**Keywords:** Family Institution, Ombudsman, Governance, Culture of Seeking Rights, Social-Cultural Change.

## GİRİŞ

Aile, hem en küçük toplumsal kurum olarak hem de kültürel normların ve değerlerin kuşaktan kuşağa aktarıldığı bir yapı olarak sosyolojinin temel araştırma konularından biridir. Kültürel sosyoloji perspektifi, ailenin yalnızca biyolojik akrabalık bağıyla tanımlanan doğal bir birim olmadığını; aksine tarihsel ve kültürel koşullar içinde anlamlandırılan ve toplum tarafından “kurmaca fakat işlevsel” bir kategori olarak inşa edildiğini vurgular. Nitekim Pierre Bourdieu, aileyi “yerleşik bir kategori” olarak tanımlar ve gündelik dilde “ev, hane, aile” gibi terimlerle doğal ve değişmez kabul edilen aile kavramının aslında tarihsel ve ideolojik bir ürün olduğunu belirtir. Bu

çerçevede aile, toplumların kültürel değerleriyle şekillenmiş, kurumsallaşmış bir kurgudur (Bourdieu, 1996: 19-21).

Tarihsel olarak aile kurumu, tarım toplumlarında geniş aile ve hane ekonomisi etrafında örgütlenmiş; sanayileşme ve şehirleşmeyle birlikte çekirdek aile modeline doğru evrilmiştir (Furstenberg, 2019). Birçok klasik düşünür, aileyi toplumun temeli olarak görmüştür. Aile kavramı Aristoteles'ten Rousseau'ya birçok düşünür tarafından tartışılmıştır. Bu felsefi temeller, modern hukuk sistemlerine de yansımıştır. Aile, bir yandan sözleşmesel bir birlik (evlilik, velayet vb. yasal sözleşmelerle belirlenen); diğer yandan sevgi, dayanışma, sorumluluk gibi ahlaki boyutları olan bir kurumdur. Modern anayasal düzenlerde aile hem korunması gereken bir değer hem de birey hakları çerçevesinde sınırları çizilen bir alan olarak ele alınır. Örneğin, bireyin aile kurma özgürlüğü temel bir hak iken (anayasa ve uluslararası sözleşmelerle güvence altındadır), aynı zamanda devlet çocukların eğitimini veya eşlerin karşılıklı yükümlülüklerini düzenleyerek aile içi özel alanı hukuki çerçeveye oturtur. Bu denge, felsefi temellerdeki aile-devlet ilişkisine dair tartışmaların modern bir uzantısıdır: Aile ne tamamen özel ve dokunulmaz ne de tamamen kamusal ve müdahaleye açık bir alandır; ikisi arasında aracı bir kurumdur.

Bu makalede aile kurumunun tarihsel ve güncel boyutları, kültürel sosyoloji kuramları çerçevesinde incelenmektedir. Ailenin felsefi temellerine ve sosyolojik yaklaşımlardaki yerine değinildikten sonra, modern yönetim araçlarıyla – özellikle *ombudsmanlık kurumu* üzerinden – etkileşimi ele alınacaktır. Modern devlet yapılarının gelişimiyle, aile yaşamı ile kamu otoritesi arasındaki ilişki dönüşmüştür. Ombudsmanlık kurumu, vatandaşların devlet karşısındaki hak arama mekanizmalarından biri olarak ortaya çıkmış ve zamanla aileyle ilgili meselelerde de önemli roller üstlenmeye başlamıştır (T.C. Kamu Denetçiliği Kurumu, 2016a; T.C. Kamu Denetçiliği Kurumu, 2016b).

Makalenin odak noktası, aile kurumunun ombudsmanlık kurumu ile kesişimidir. Çalışma, nitel bir desenle yürütüldü; belge ve karşılaştırmalı analiz ile kuramsal yorumlama teknikleri kullanıldı (ayrıntılı bilgi için bkz. Yöntem bölümü). Bu kapsamda araştırmanın *temel sorunsalı*, ombudsmanlığın aileye yaklaşımını ve aile içindeki hak ihlallerini önlemedeki rolünü anlamaktır.

Bu sorunsal çerçevesinde çalışmada aşağıdaki alt sorular sorulmaktadır: Aile, nasıl bir toplumsal-kültürel inşadır? Ombudsmanlığın aileden sorumlu olması ne anlama gelir? Bu durum, aile üyelerinin haklarını korumada nasıl bir işlev görür? Sonuç olarak ombudsmanlık, aile yapısını ve ilişkilerini kültürel açıdan nasıl biçimlendirmektedir? Bu sorular sırasıyla kuramsal çerçevede, ombudsmanlık kurumunun işlevlerine dair analizde ve farklı ülke örneklerinin incelendiği kısımlarda tartışılmaktadır.

## 1. KURAMSAL ÇERÇEVE: AİLE VE KÜLTÜR

Aile olgusunu anlamak için hem felsefi temelleri hem de sosyolojik kuramları göz önünde bulundurmak gerekir. Aile, tarih boyunca filozofların ve toplum düşünürlerinin ilgisini çekmiş; ahlaki, siyasi ve toplumsal boyutlarıyla ele alınmıştır. Kültürel sosyolojide ise aile, toplumsal kurumların kültürel anlamlarını ve pratiklerini inceleyen kuramsal yaklaşımların önemli bir araştırma alanıdır. Bu bölümde önce aileye ilişkin temel felsefi görüşler, ardından kültürel sosyoloji alanındaki başlıca kuramsal yaklaşımlar incelenmektedir.

### 1.1. Felsefi Temeller

Antik dönemden modern çağa uzanan felsefi birikim, aileyi hem doğal bir birlik hem de toplumsal sözleşmenin çekirdeği olarak değerlendirmiştir. Antik Yunan'da Aristoteles, *Politika* eserinde aileyi (*oikos*) devletin (*polis*) temel yapı taşı olarak görmüş ve insan için doğal gelişimin *aileden devlete doğru ilerlediğini* belirterek ailenin toplumsal düzen içindeki kurucu rolünü vurgulamıştır (Aristotle, 1932: 8-12). Bu bakış açısında aile, bireylerin ilk eğitim aldığı, ahlaki değerlerin filizlendiği ve toplumsal hiyerarşinin küçük ölçekte yansıdığı bir mikrokozmos olarak anlaşılır. Aristoteles, baba ile çocuk, koca ile karı arasındaki ilişkileri belli ölçüde yöneten-yönetilen ilişkisine benzeterek aile içindeki iktidar yapısını politik düzenin bir yansıması şeklinde açıklamıştır (Aristotle, 1932: 20-21).

Benzer biçimde, Konfüçyüsçü felsefe de Çin geleneğinde aileyi toplumsal düzenin temeli saymış; *xiao* (evlat saygısı) erdeminin toplumsal uyumun önkoşulu olarak tanımlamıştır. Buna göre, evlatların ebeveynlerine saygı ve itaat göstermesi, daha geniş ölçekte yurttaşların yöneticilere saygısının temelidir; ayrıca bir

kimse aile içindeki sorumluluklarını yerine getirirse, iyi bir yurttaş olup devletin iyiliğine katkıda bulunur. Bu yüzden *aile-devlet ilişkisi* hiyerarşik ama karşılıklı sorumluluklara dayanır: Hükümdar halkına bir baba şefkatiyle davranmalı, halk da hükümdara evlat saygısıyla bağlı olmalıdır. Kısacası Konfüçyüs aileyi, toplumsal düzenin *kökünü ve mikro modeli* saymış; ailedeki uyum ile devlet düzeni arasında doğrudan bağ kurmuştur (Gu & Li, 2023). Bu tür felsefi yaklaşımlar, aile içindeki düzenin toplumsal düzene etkisini vurgulayarak aileyi ahlaki ve siyasal bir birim olarak ele almıştır.

Aydınlanma çağıyla birlikte aile anlayışında önemli dönüşümler yaşanmıştır. 17. ve 18. yüzyılların *toplumsal sözleşme kuramcıları* (özellikle Locke ve Rousseau), devletin meşruiyetini bireylerin rızasına dayandırırken aile içindeki iktidar ilişkilerini de sorgulamışlardır. John Locke (1690/1999), babanın mutlak otoritesine dayalı geleneksel görüşü eleştirerek siyasi iktidar ile babalık otoritesini birbirinden ayırmış; çocukların da doğuştan yaşam, özgürlük ve mülkiyet haklarına sahip olduğunu savunmuştur. Jean-Jacques Rousseau ise *Emile* (1762/1979) adlı eserinde, ideal bir aile ortamında çocuğun doğal erdemlerle yetişmesi gerektiğini vurgulayarak aile eğitime ilişkin görüşler sunmuştur. Modern felsefede Hegel (1820/2019), *Hukuk Felsefesinin Prensipleri* içinde aileyi “ahlaklılık” (Sittlichkeit) alanının ilk momenti olarak değerlendirir; sevgi bağına dayalı organik bir topluluk olarak ailenin, bireyin özel iradesinin ötesinde bir ahlaki bütünlüğü temsil ettiğini ileri sürer.

Modern hukuki ve siyasal düşüncede bu felsefi temellerin izlerini görmek mümkündür. Aile, hem sözleşmeye dayalı yasal bir birimdir (evlilik akdi, velayet ve miras düzenlemeleri gibi) hem de sevgi, bağlılık, fedakârlık gibi *moral* boyutları olan bir yapıdır. Birçok ülkenin anayasasında aile, toplumun temeli olarak tanımlanır ve devlete ailenin korunması görevi yüklenir. Bununla birlikte, aynı modern düzen içinde devlet gerekli gördüğünde *aile içi ilişkileri hukuki düzenlemelerle sınırlayabilir*: Ebeveynlerin çocuklarına karşı yükümlülükleri, aile içi şiddetin önlenmesi, zorunlu eğitim, çocuk ihmalinin cezalandırılması gibi konular yasalarla aile mahremiyetinin mutlak olmayacağını gösterir. Böylece modern toplumda aile, ne tamamen dokunulmaz bir özel alan ne de tamamen kamusal otoriteye tabi bir yapıdır; iki alan arasındaki dengeyi sürekli müzakere eden bir kurumdur.

## 1.2. Kültürel Sosyolojik Yaklaşımlar (Bourdieu, Giddens, Elias)

Kültürel sosyoloji, toplumların anlam dünyalarını ve pratiklerini merkeze alarak aile kurumunu anlamaya çalışır. Bu alanda öne çıkan kuramcılar arasında Pierre Bourdieu, Anthony Giddens ve Norbert Elias yer alır. Üç düşünür de aileyi durağan bir birim olarak değil, tarihsel süreçte değişen ilişkiler ağı olarak ele almış ve kültürel dönüşümlerin aile üzerindeki etkilerine dikkat çekmiştir.

Pierre Bourdieu, aileyi doğal veya değişmez bir olgu olarak görmek yerine, toplumsal iktidar ilişkilerinin yeniden üretildiği bir alan olarak inceler. Bourdieu'ya göre "aile" kavramı, resmi söylem ve gündelik pratikler tarafından meşrulaştırılan bir "sağlam kurgu"dur. Ünlü makalesi "*On the Family as a Realized Category*" (Gerçekleştirilmiş Bir Kategori Olarak Aile Üzerine) içinde Bourdieu (1996: 19-26) aileye atfedilen birliğin ve iç dayanışmanın aslında toplumsal olarak üretildiğini belirtir. Devletin istatistiksel kategorileri ve hukuki tanımları, kimleri "aile" sayıp saymayacağımızı belirleyerek bu kurguya resmiyet kazandırır. Örneğin modern toplumlarda evlilik, boşanma, evlat edinme gibi kurumlar, aile sınırlarını belirleyen yasal-kültürel pratiklerdir. Bourdieu ayrıca ailenin, *farklı sermaye türlerinin* (ekonomik, kültürel, sosyal, simgesel sermaye) aktarım mekanizması olduğunu vurgular. Egemen gruplar, kültürel sermayelerini (eğitim düzeyi, beğeni, dil kullanımı vb.) ve sosyal sermayelerini (çevre, itibar) aile aracılığıyla çocuklarına aktararak toplumsal eşitsizliklerin yeniden üretimine katkı yapar (Bourdieu, 1986: 250-255; Bourdieu, 2014). Bu nedenle aile, üstlendiği sevgi ve bakım işlevlerinin ötesinde, toplumsal yapıyı sürdürme ve dönüştürme potansiyeline sahip bir *habitus mekânı*dır. Bourdieu'nun aileyi bir *habitus mekânı* olarak görmesi, aile içindeki güç ilişkilerinin kurumsallaşmış yapısını anlamamızı sağlar ve ombudsmanlık gibi mekanizmaların bu yapıyla etkileşimini analiz etmede yararlıdır.

Anthony Giddens, geç modern toplumda aile ve evlilik ilişkilerinin dönüşümünü çözümleyen önemli bir sosyologdur. Giddens'a göre 20. yüzyılın sonlarında gerçekleşen *cinsel ve duygusal devrim*, geleneksel aile anlayışını kökten sarsmıştır. Geleneksel toplumlarda evlilik daha çok ekonomik güvence ve toplumsal görevler ekseninde tanımlanırken, modern dönemde romantik aşk ve

bireysel tatmin ön plana çıkmıştır. Giddens bu yeni ilişki biçimini “saf ilişki” (pure relationship) kavramıyla açıklar. Saf ilişki, iki bireyin geleneksel rollerden ziyade karşılıklı duygusal tatmin ve iletişim üzerine kurduğu, ancak bu tatmin sürdüğü müddetçe devam eden bir ilişki türüdür. Örneğin evlilik veya birlikte yaşam, artık “yaşam boyu sürmesi gereken” bir zorunluluk olarak değil, tarafların her ikisi de mutlu olduğu sürece devam eden bir müzakere ilişkisi olarak görülmektedir. Giddens, geç modern toplumda kadınların artan ekonomik bağımsızlığı ve doğum kontrolü gibi gelişmeler nedeniyle, evlilik ve aile kararlarında seçiciliğin arttığını; bireylerin kendi yaşam anlatılarını oluştururken farklı ilişki deneyimlerine açık hale geldiklerini belirtir. Giddens, modern bireylerin artık “çatışmalı yakınlık” olarak adlandırdığı bir durumda olduğunu, aşk ve birlikte olma arzusunun yüksek ancak bu ilişkileri sürdürmenin zorlaştığını belirtir. Bunun sonucu olarak da boşanma oranları yükselmiş, evlilik yaşı gecikmiş, çoğul aile formları (yeniden evlenmeler, tek ebeveynli aileler, evlilik dışı birliktelikler vb.) yaygınlaşmıştır. Giddens bu durumu “plastik cinsellik” ve “benlik projesi” kavramlarıyla ilişkilendirir: İnsanlar, kendi kimliklerini inşa sürecinde ilişkilerini de sürekli gözden geçirip şekillendirirler. Aile, bu bağlamda eskisi kadar öngörülebilir bir kurum olmaktan çıkıp, esnek ve bireylerin seçimine tabi bir hale gelmiştir (Giddens, 1992: 58-62). Giddens bu nedenle modern ailede geleneksel kalıpların çözülerek yerine müzakereye dayalı, ancak istikrarsız ilişki formlarının geçtiğini savunur.

Norbert Elias ise aile kurumunu ve aile-devlet ilişkisini uzun erimli *uygarlık süreci* bağlamına yerleştirerek analiz eder. Elias’ın sosyolojisi, bireyler arası ilişki ağlarının tarihsel değişimini incelerken aileye özel bir önem atfeder. Özellikle çocuk yetiştirme pratikleri ve ebeveyn-çocuk ilişkileri, uygarlaşma sürecinin bir parçası olarak ele alınır. Elias’ın tespitlerine göre, Orta Çağ’dan itibaren Batı toplumlarında mahremiyet duygusu ve özdenetim giderek artmış, bunun yansımaları aile yaşamında da görülmüştür. Örneğin Orta Çağ’da büyük hanelerde, soyluların salonlarında çocuklar ve yetişkinler iç içe bir yaşam sürerken, modern dönemde çocuklar için ayrı yatak odaları, oyun alanları tesis edilerek çocukluk dönemi özel bir evre olarak tanımlanmıştır. Elias, 16.-19. yüzyıllar arasında Avrupa’da çocuk terbiyesine dair kılavuzların, görgü kurallarının ve pedagojik hassasiyetin arttığını; böylece aile içinde duygusal bağların güçlendiğini ancak aynı zamanda katı bir disiplin ve hiyerarşinin de oluştuğunu belirtir (Ferreira, 2024). Aile, bir yandan sevgi ve şefkat yuvası (özel alan) olarak idealleştirilirken, diğer yandan toplumsal

normların içselleştirildiği ve devletin dolaylı denetimine açık bir *disiplin mekânı* haline gelmiştir.

Elias ayrıca modern devletin gelişimiyle birlikte ailenin bazı işlevlerinin kamusal kurumlara devredildiğini gözlemler. Feodal toplumda aile, ekonomik üretim birimi olma, çocukların eğitimi, yaşlı ve hastalara bakım sağlama gibi çoklu işlevlere sahipti. Oysa sanayileşme sonrasında iş ve üretim ev dışında fabrikalarda gerçekleşmeye başlamış; eğitim okullar aracılığıyla kurumsallaşmış; yaşlı ve hasta bakımı kısmen hastane, huzurevi gibi kurumlara kaymıştır. Elias bu durumu, “devletin eski aile işlevlerini kademeli olarak üstlenmesi” diye açıklar: Önceden ev içinde yapılan geçim etkinlikleri artık ev dışında kazanılıyor; çocuk eğitimi ailede gerçekleşirken şimdi okulda gerçekleşiyor. Aile, bu çoklu işlevlerini yitirirken içindeki iktidar yapısı da değişime uğradı (Ferreira, 2024). Bu değişim, aile içi otoritenin (özellikle babanın geleneksel egemenliğinin) azalması ve duygusal bağların görece önem kazanmasıyla sonuçlanmıştır. Elias’a göre devlet, *şiddet tekeline* sahip oldukça, geçmişte aile içinde tolere edilen birçok sert disiplin yöntemi kamusal alanda yasaklanmış veya sınırlandırılmıştır. Örneğin çocuk terbiyesinde dayanın kabul edilebilirliği azalırken, çocuğa yönelik koruyucu yasalar artmıştır. Elias, aile ile devlet arasındaki ilişkide yaşanan bu değişimi, “özgürleşen birey” ve “denetim altına alınan aile” ikilemiyle açıklar (Ferreira, 2024). Elias’ın perspektifine göre aile artık önceki kadar kapalı ve özerk bir figürasyon olarak görülemez; devletin toplumu biçimlendiren yapısıyla (eğitim, hukuk, refah politikaları vb.) iç içe geçmiş durumdadır. Özetle Elias, modern devletle birlikte ailenin işlev ve yapısının köklü bir dönüşüm geçirdiğini belirtir. Devlet, aile içi ilişkilerde hakkaniyete uygunluğu ve temel hakların korunmasını sağlama işlevini giderek daha fazla üstlenmektedir. 20. yüzyıl sonunda ebeveyn-çocuk ilişkisinin daha “eşitlikçi” bir yönde evrildiğini; çocukların eskisine kıyasla görüşlerinin daha çok dinlendiğini, ebeveyn denetiminin ise daha dolaylı bir hale geldiğini ifade eder (Ferreira, 2024; T.C. Kamu Denetçiliği Kurumu, 2016a; T.C. Kamu Denetçiliği Kurumu, 2016b). Bu gözlemler, günümüz aile yapısındaki otorite ve sevgi dengesinin tarihsel süreçte nasıl yeniden tanımlandığını ortaya koymaktadır.

Bu üç düşünürün perspektifleri, kültürel sosyolojide ailenin *dinamik ve bağlamsal doğasını* anlamamıza yardımcı olur. Bourdieu ailedeki iktidar ve sermaye aktarımı mekanizmalarını vurgularken, Giddens modernliğin getirdiği



*bireyselleşme ve duygusal yeniden yapılanmaya* dikkat çeker. Elias ise uzun vadeli *medeniyet süreçlerinin aile ilişkilerine etkisini* gösterir. Ortak olarak hepsi, ailenin toplumsallıktan yalıtılmış “doğal” bir birim değil, toplumsal güçler ve kültürel anlamlarla sürekli etkileşim halinde olan bir *süreç* olduğunu ortaya koyar. Bu kuramsal çerçeve, makalenin devamında aile kurumunun somut tarihsel değişimlerini, günümüzde aile-devlet ilişkisini ve ombudsmanlık gibi güncel yönetim mekanizmalarının aile üzerindeki etkisini analiz ederken bize yol gösterecektir.

## 2. YÖNTEM

Bu çalışma, nitel bir araştırma deseni benimseyerek aile kurumunu kuramsal ve karşılaştırmalı bir yaklaşımla incelemektedir. *Araştırma tasarımı*, olgunun derinlemesine kavranabilmesi amacıyla *nitel yöntemlerin* tercih edilmesini gerektirdi (Creswell, 2013; Yıldırım & Şimşek, 2018). Özellikle aile, kültür ve ombudsmanlık gibi karmaşık olguların ve aralarındaki ilişkilerin incelenmesinde, *anlamların* çözümlenmesi amaçlandığı için nitel yöntem uygun görüldü. Araştırmanın yöntemi üç bileşenden oluşmaktadır: *belge analizi, karşılaştırmalı analiz ve kuramsal yorumlama*.

*Belge Analizi:* Çalışmanın ilk aşamasında konuya ilişkin kapsamlı bir literatür taraması yapıldı. Aile sosyolojisi, kültürel sosyoloji ve yönetim alanlarında ulusal ve uluslararası kaynaklar incelendi. Bu kapsamda akademik kitaplar, makaleler, uluslararası sözleşmeler ve ombudsmanlık kurumuna ilişkin raporlar belge analizi yöntemine tabi tutuldu. Özellikle aile kurumunun tarihsel gelişimini ve ombudsmanlık ile ilişkisini ele alan BM belgeleri (ör. United Nations, 2022; United Nations, 1989), Türkiye Kamu Denetçiliği Kurumu (KDK) raporları (ör. T.C. Kamu Denetçiliği Kurumu, 2020; T.C. Kamu Denetçiliği Kurumu 2019) gibi dokümanlar nitel içerik analizi ile değerlendirildi. Örneğin KDK’nin 2013-2022 arası yıllık raporlarında aile ve çocuk temalı başvuruların oranı incelendi ve artan bir trend tespit edildi. Belge analizi, araştırmacıya mevcut yazındaki bilgi ve verileri yapılandırılmış bir şekilde derleme olanağı tanır (Yıldırım & Şimşek, 2018). Bu sayede çalışma, aile ve ombudsmanlık kesişimine dair kuramsal ve olgusal zemini sağlamlaştıır.

*Karşılaştırmalı Analiz:* İkinci olarak, karşılaştırmalı analiz yaklaşımı kullanılarak farklı ülkelerdeki uygulamalar ve aile-yönetişim ilişkileri incelendi. Aile kurumunun farklı kültürlerdeki görünümü (örneğin Batı ülkelerinde çekirdek aile modeli ile Doğu toplumlarında geniş aile geleneği) ve çeşitli ülkelerin ombudsmanlık modelleri ana temalar halinde kıyaslandı. Karşılaştırmalı analizde ülkeler, (i) ombudsmanlık kurumunun modeli (genel vs. çocuk ombudsmanı), (ii) bu kurumun kadın/çocuk haklarına odaklanma düzeyi, (iii) aile içi meselelere müdahale biçimi ve (iv) toplumun kültürel normları bağlamında karşılaştırıldı. Örneğin İskandinav ülkelerindeki çocuk ombudsmanlığı uygulamaları ile Türkiye'deki Kamu Denetçiliği Kurumu uygulamaları kıyaslanarak incelendi. Karşılaştırmalı yöntem, farklı deneyimlerin ortak noktalarını ve kültürel özgünlüklerini saptamaya yardımcı oldu.

*Kuramsal Yorumlama:* Üçüncü olarak, elde edilen bulgular kuramsal yorumlama süzgecinden geçirildi. Bourdieu, Giddens, Elias gibi kuramcıların kavramları ve tezleri, analiz edilen olguları açıklamak için *anlamlandırıcı çerçeve* olarak kullanıldı. Örneğin, Türkiye'de Kamu Denetçiliği Kurumu'na aile ve çocuk hakları konusunda yapılan başvuruların değerlendirilmesi, Elias'ın devletin aile işlevlerini üstlenmesi kuramıyla ilişkilendirildi. Benzer biçimde, farklı ülkelerdeki ombudsmanlık uygulamaları, Giddens'in geç modern toplumda artan bireysel hak arayışı ve bilinci kavramı ile bağlantılı olarak yorumlandı. Önce bulgular temalara ayrıldı, sonra her tema ilgili kuramsal kavramlarla eşleştirildi. Bu kuramsal çerçeveleme, salt betimleyici bir karşılaştırmının ötesine geçerek bulguların derinlemesine analiz edilmesine imkân tanıdı. Kuramsal yorumlama, araştırmacının kavramsal perspektifi doğrultusunda yapıldı; farklı teorik yaklaşımlar seçilseydi bazı bulgular farklı vurgulanabilirdi. Bu durum, çalışmanın yorumlayıcı niteliğinin doğal bir sonucudur.

Çalışmanın kuramsal ve yöntemsel çerçevesi kapsamında, aile kurumunun tarihsel gelişimine ve modern dönemde uğradığı dönüşümlere ilişkin elde edilen bulgular, ilerleyen bölümlerde tematik olarak değerlendirilmekte ve tartışılmaktadır.

### 3. AİLE KURUMUNUN TARİHSEL GELİŞİMİ

Yukarıda değinilen kuramsal yaklaşımlar esasında, burada aile kurumunun tarihsel dönüşümü ele alınmaktadır. İnsanlık tarihinde *aile kurumu*, farklı çağlarda ve toplumlarda değişik biçimler almıştır. Tarihsel perspektif, aileyi anlamak için temel önemdedir; çünkü günümüz aile yapıları, geçmişin mirası ve dönüşümü üzerine inşa edilmiştir. Bu bölümde, avcı-toplayıcı dönemlerden modern sanayi toplumlarına uzanan geniş bir zaman çizelgesinde aile kurumunun başlıca dönüşüm noktaları özetlenmektedir. Amaç, aile yapısındaki değişimleri *küresel bir bakış açısıyla* ortaya koymak ve modern ailenin kökenine ışık tutmaktır.

İlk insan topluluklarında (avcı-toplayıcı toplumlarda) aile yapısı esnek ve akıcı idi; hayatta kalma mücadelesinin ortaklaşa verildiği bu takımlarda çocuklar kolektif biçimde yetiştirilebilir, cinsel birliktelik ve ebeveynlik kuralları takımdan takıma değişebilirdi. Yerleşik tarım toplumuna geçişle birlikte, özel mülkiyet ve miras kavramlarının gelişmesi aileyi daha kurumsal bir kimliğe büründürdü. Ataerkil geniş aile modeli, tarım ekonomisinin baskın olduğu birçok bölgede bir norm haline geldi. Üretim birimi olarak aile, bir arada yaşayan birden fazla kuşağı (büyükbaba, baba, çocuklar) kapsıyordu. Bu dönemde evlilikler çoğunlukla ekonomik ve toplumsal ittifak niteliğindeydi; aşk ve kişisel tercihten ziyade ailelerin anlaşmasıyla – bazen çocuk yaşta – düzenlenirdi. Aile içi roller keskin hatlarla ayrılmıştı: Patriyarkal otorite genellikle babada toplanır; kadınlar doğurma ve ev içi emekle, çocuklar ise erken yaşta iş gücüyle aile ekonomisine katkı sağlardı.

Sanayi Devrimi ve modernleşme, aile kurumunda radikal değişikliklere yol açtı. 18. ve 19. yüzyıllarda Batı Avrupa’da sanayileşmenin hız kazanmasıyla birlikte, üretimin evden fabrikaya taşınması aileyi ekonomik birim olmaktan çıkarıp *tüketim birimi* haline getirdi (Ferreira, 2024). Kırsal kesimde yaygın olan geniş aileler, iş ve eğitim imkânları nedeniyle kente göçen genç bireylerin çekirdek aileler kurmasıyla çözülmeye başladı. Bu dönemde “ekmek kazanan baba – ev hanımı anne” modeli belirginleşti; ailenin reisi konumundaki erkeğin ücretli iş için ev dışına çıktığı, kadının ise evde çocuk bakımı ve ev işleriyle meşgul olduğu yeni bir işbölümü ortaya çıktı. Evlilikte *romantik aşk ideali* özellikle Viktorya dönemiyle birlikte önem kazandı; eş seçiminde aile

onayı ve ekonomik uygunluktan ziyade duygusal uyum ve sevgi aranmaya başlandı. Philip Aries gibi tarihçiler, 19. yüzyıla gelindiğinde çocukluk kavramının da şekillendiğini, çocukların artık “küçük yetişkin” olarak görülmeyip masum ve korunması gereken bir evre olarak kabul edildiğini öne sürer. Bu anlayışla birlikte çekirdek aile içinde çocuk merkezli bir yaşam tarzı teşvik edilmiş, eğitim ve bakım standartları yükselmiştir (Aries, 1962). Bununla birlikte, şehirleşme ve sanayileşme süreçleri aile bağlarını zayıflatırken, devletin ve piyasanın bazı geleneksel aile işlevlerini devralmasına yol açtı (örneğin yaşlı ve hasta bakımında kamu kurumlarının rolü arttı).

20. yüzyıl, aile konusunda “devrimler” çağı olarak değerlendirilebilir. Ulus-devletin güçlenmesiyle nüfusun kayıt altına alınması, vergi toplama, zorunlu eğitim ve zorunlu askerlik gibi uygulamalar, devletin aile yaşamına nüfuz etmesine yol açtı. Örneğin merkezi nüfus kayıt sistemleri evlilik, doğum ve ölüm bilgilerini kayda geçirerek aileleri devletin gözetimine açmıştır. Zorunlu eğitim yasaları, her çocuğun ailesinden bağımsız olarak belirli bir eğitimi almasını şart koşmuş; bu, çocuğun kaderinin sadece ailenin tercihinin bırakılamayacağı anlamına gelmiştir. Benzer şekilde birçok ülkede uygulanan zorunlu askerlik, gençlerin belli bir süre ailelerinden koparılarak devlet hizmetine girmesini beraberinde getirmiştir. Bütün bu gelişmeler, *aile ile devlet arasındaki sınırların yeniden çizilmesine* yol açmıştır.

Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısında meydana gelen sosyo-ekonomik ve kültürel gelişmeler, aile yapılarında büyük çeşitlenmeye neden olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrasında refah devleti uygulamalarının yaygınlaşması, ailelere devlet desteklerinin (çocuk yardımı, eğitim olanakları, sağlık hizmetleri) artırılmasıyla sonuçlandı. Bu durum, aile üzerindeki ekonomik baskıları bir ölçüde hafıfletti ve çocuk yetiştirme sorumluluğunda kamusal paylaşıma işaret etti. Kadınların yükselişi diyebileceğimiz olgu ise aile kurumunu dönüştüren en önemli dinamiklerdendir: 20. yüzyıl boyunca kadınların eğitim düzeyi yükseldi, işgücüne katılımı arttı ve hukuki haklar (seçme-seçilme hakkı, mülkiyet hakkı, boşanma hakkı vb.) konusunda büyük ilerlemeler kaydedildi. Kadının toplumsal konumundaki bu değişim, aile içi güç dengelerini daha eşitlikçi kılmaya başladı. Ev içi kararlar, çocuk yetiştirme ve hane ekonomisi gibi konularda eşlerin birlikte hareket ettiği, ortaklık anlayışının geliştiği gözlemlendi. Bu gelişmeler Anthony Giddens’ın

(1992) ifade ettiği üzere, evlilik ve aileye giriş ve çıkışların daha özgür iradeye dayalı hale gelmesini sağladı; bireyler “yaşam boyunca tek bir evlilik” idealini sorgulayarak, boşanmayı daha kabul edilebilir görmeye başladı.

Modern hukuk düzeni, aile üyelerinin *haklarını güvence altına almayı* da hedefler. Özellikle kadın hakları ve çocuk hakları, aile içinde geleneksel olarak daha güçsüz konumda olan bireylerin korunmasına yönelik gelişmiştir. Kadınların mülkiyet ve miras haklarından başlayıp, eşit boşanma hakkı, nafaka hakkı, velayet hakkı gibi alanlarda 20. yüzyıl boyunca önemli yasal düzenlemeler yapılmıştır. Çocuklar açısından ise çalışma hayatından korunma (çocuk işçiliğinin yasaklanması), eğitim hakkı, sağlık hizmetlerine erişim gibi haklar tanınmış; ebeveynlerin bile çocuğun *üstün yararına* aykırı davranamayacağı ilkesi benimsenmiştir (örneğin çocuğun eğitimsiz bırakılması veya tıbbi bakımının ihmal edilmesi yasalarca cezalandırılır). Tüm bunlar, devletin aileye *müdahalesi* olarak görülebilir; ancak amaç ailenin dağıtılması değil, aksine aile içi adaletin ve refahın sağlanmasıdır. Bu durum, Elias’ın ifade ettiği gibi, devletin bazı geleneksel aile işlevlerini devralması biçiminde yorumlanabilir: Modern devlet, aile içi ilişkilerde hakkaniyeti ve temel hakların korunmasını sağlama görevini üstlenmiştir (Ferreira, 2024; T.C. Kamu Denetçiliği Kurumu, 2016a; T.C. Kamu Denetçiliği Kurumu, 2016b).

20. Yüzyılın son çeyreğinde ve 21. yüzyılda küreselleşme ve kültürel etkileşim, aile formlarında hem bir yakınsama hem de yerel farklılıkların yeniden canlanması gibi çift yönlü etkilere yol açmıştır. Sosyolog William J. Goode, 1960’larda ortaya attığı tezinde, sanayileşme ve şehirleşmenin etkisiyle dünyadaki aile sistemlerinin giderek Batılı nükleer aile modeli etrafında benzerleşeceğini öngörmüştü. Nitekim pek çok ülkede kentleşme oranı arttıkça hane halkı büyüklükleri azalmış, evlilik dışı birlikte yaşam, tek ebeveynli aile veya çocuksuz çiftler gibi formlar yaygınlık kazanmıştır. Frank F. Furstenberg’in küresel aile değişimleri üzerine yaptığı çalışma, Batı dünyasında son yarım yüzyılda yaşanan değişimlerin (geciken evlilik, azalan doğurganlık, artan boşanma vb.) artık gelişmekte olan ülkelere de nüfuz ettiğini göstermektedir (Furstenberg, 2019). Örneğin Doğu Asya ülkelerinde (Japonya, Güney Kore gibi) geleneksel üç kuşaklı ailelerden çekirdek ailelere ve hatta tek kişilik hanelere doğru bir dönüşüm gözlenirken, Ortadoğu veya Güney Asya’da kentli orta sınıflar arasında benzer eğilimler ortaya çıkmaktadır. Bununla

birlikte, Furstenberg aynı makalede geleneksel aile sistemlerinin tamamen ortadan kalkmadığını, yerel kültürel değerlerin etkisiyle farklı toplumların bu değişime uyarlanmaya çalıştığını vurgular. Örneğin geniş aile dayanışması, bazı toplumlarda coğrafi olarak ayrı yaşansa bile ekonomik destek veya sık etkileşimle sürdürülmektedir.

Küresel perspektiften bakıldığında, bugün dünyada aile yaşamının tek bir modeli yoktur; çoğul moderniteler ve kültürel normlar, farklı aile biçimleri yaratmaktadır. Kimi ülkelerde evlilik oranları düşerken (örneğin Kuzey Avrupa’da pek çok çift evlenmeden çocuk sahibi olmayı seçerken), kimi toplumlarda evlilik halen neredeyse evrensel bir norm olarak devam eder (örneğin Güney Asya’da evlenmemiş birey oranı çok düşüktür). Benzer şekilde, akraba evliliği bazı bölgelerde (ör. Ortadoğu) kültürel olarak onaylanırken, diğer yerlerde yasaktır. Bu çeşitlilik, aile kurumunun *sabit bir yapı değil*, esnek ve bağlama duyarlı bir kurum olduğunun altını çizer. Yine de, genel hatlarıyla, modernizasyon süreci aileyi daha küçük, daha kentli, daha geç evlenilen, daha az çocuklu ve kadın-erkek rolleri açısından daha dengeli bir yapıya doğru yöneltmiştir.

Örneğin Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nda hem ailenin toplumsal önemine vurgu yapılmakta hem de devletin koruyucu rolü açıkça belirtilmektedir. Devlet bu görevi yerine getirmek üzere Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, kadın sığınma evleri, çocuk koruma birimleri gibi çeşitli kurumlar oluşturmuştur. Günümüzde devletlerin aileyle ilişkisi, sadece koruyucu-destekleyici rollerle sınırlı değildir; aynı zamanda düzenleyici ve denetleyici rolleri de içerir. Aile mahkemeleri, sosyal hizmet uzmanları, çocuk esirgeme kurumları gibi eyleyiciler, aile içinde bir sorun olduğunda (örneğin boşanma, velayet anlaşmazlığı, aile içi şiddet) devreye girerek kararlar alabilir ya da müdahalede bulunabilir. Bu da yönetim bağlamında, aile meselelerinin kamusal bir boyut kazandığını göstermektedir. Toplum, artık ailenin tamamen özel bir alan olarak bırakılamayacağı, gerektiğinde *kamusal otoritenin rehberliğine ve denetimine açık* olması gerektiği yönünde bir anlayış geliştirmiştir (Willis, Burke & Glasberg, 2022).

Görüldüğü gibi, tarihsel gelişim bize, aile kurumunun sürekli evrim halinde olduğunu ve toplumsal değişimlere hem tepki verdiğini hem de onları biçimlendirdiğini gösterir. Aşağıda, günümüzün modern toplumlarında

aileye daha yakından bakarak, güncel eğilimleri ve karşılaştırmalı örnekleri tartışılmaktadır.

#### 4. MODERN TOPLUMDA AİLE: KÜRESEL VE KARŞILAŞTIRMALI BİR YAKLAŞIM

Modern toplumlarda aile yapısı, yukarıda özetlenen tarihsel süreçlerin sonucunda çeşitlenmiş ve değişmiştir. Bu bölümde, günümüz dünyasında ailenin genel durumu küresel bir bakış açısıyla ele alınmaktadır. Farklı ülkelerden ve kültür çevrelerinden örneklerle, aile kurumunun nasıl benzerlikler ve farklılıklar gösterdiği incelenmektedir. Amaç, kültürel sosyolojinin vurguladığı üzere, aileyi çevreleyen kültürel normların ve toplumsal koşulların önemini çeşitli açılardan araştırıp göstermektir.

Öncelikle, demografik eğilimler açısından modern aileye baktığımızda bazı ortak noktalar göze çarpar. Birçok ülkede ortalama evlilik yaşı geçmişe kıyasla oldukça yükselmiştir. Örneğin 1970'lerde 20'li yaşların başında evlenen bireyler tipik iken, bugün gelişmiş ülkelerde ilk evlilik yaşı kadınlarda ve erkeklerde 30'lu yaşlara yaklaşmaktadır. Bu gecikme, eğitim süresinin uzaması, kariyer planlaması, uygun eşi bulmak için daha uzun süre beklenmesi gibi değişkenlerle bağlantılıdır. Doğurganlık oranları da genel bir düşüş eğilimindedir; pek çok toplumda aileler daha az çocuk sahibi olmayı tercih etmektedir. Avrupa Birliği ülkelerinin birçoğunda toplam doğurganlık hızı 2'nin altına inmiş (nüfus yenilenme düzeyinin altında), benzer şekilde Doğu Asya ülkelerinde (Japonya, Güney Kore) 1.5'in altına gerilemiştir. Buna karşılık, Afrika kıtasında veya Güney Asya'nın bazı kesimlerinde doğurganlık hâlâ yüksektir ancak küresel iletişim ve kalkınma bu bölgelerde de yavaş da olsa düşüş getirmektedir (OECD, 2022; United Nations, 2022). Kültürel değerler (örneğin, çocukların Tanrı vergisi kabul edildiği veya evlilik dışı doğumun tabu sayıldığı toplumlar) bu demografik eğilimleri önemli ölçüde şekillendirir.

Aile formlarının çeşitlenmesi modern dönemin belirgin özelliğidir. Batı Avrupa ve Kuzey Amerika gibi bölgelerde artık "ortalama" bir aile tipinden bahsetmek zordur; aile çeşitliliği norm haline gelmiştir. Örneğin İskandinav ülkelerinde çiftlerin önemli bir kısmı evlenmeden birlikte yaşamakta ve çocuk sahibi olmaktadır; bu tür ilişkilere yasal statü tanıyan düzenlemeler de (kayıtlı partnerlik



vb.) bulunmaktadır (Kiernan, 2004). Bu ülkelerde tek ebeveynli aileler toplumun hatırı sayılır bir kesimini oluşturur ve devlet bu ailelere pozitif ayrımcılık içeren destekler sunar. Buna karşın, daha geleneksel toplumlarda (örneğin Ortadoğu veya Güney Asya'da) evlilik hala aile kurmanın vazgeçilmez koşulu olarak görülür ve evlilik dışı birliktelikler genellikle nadirdir veya gizli yaşanır. Yine de, küreselleşme etkisiyle bu toplumlarda da kentsel genç kuşaklar arasında evlilik öncesi tanışma, flört etme veya evlenmeden birlikte yaşama eğilimleri yavaş da olsa belirmektedir.

Kültürel normlar ve değerler, aile ilişkilerinin doğasını etkilemeye devam etmektedir. Kolektivist kültürlerde (örneğin Çin, Hindistan, Türkiye'nin kırsal kesimleri) aile üyeleri arasında karşılıklı yükümlülük ve bağlılık çok güçlüdür; evlilik sadece iki bireyin değil, iki ailenin birleşmesi olarak görülür (Kagıtcıbası, 2007). Bu bağlamlarda evlilik kararına ebeveynlerin ve akrabaların katılımı (çöpçatanlık yoluyla veya en azından onay mekanizması olarak) önemini korur. Bireyci kültürlerde ise (örneğin Batı Avrupa, Kuzey Amerika) evlilik ve boşanma daha ziyade kişisel bir mesele addedilir; ebeveynler çocuklarının eş seçimlerine daha az müdahil olur, hatta hiç olmaz. Bu farklılık, toplumsal değerlerdeki çeşitliliğin ailenin yapısına yansımaları olarak okunabilir. Yine de, teknoloji ve eğitim gibi etkenlerle dünyadaki değer farklılıkları kısmen azalmakta, bir tür evrensel eğilimler de ortaya çıkmaktadır. Örneğin, kadının eğitim alması ve ev dışındaki iş yaşamına atılması hemen her yerde evlilik yaşını yükseltmekte, çocuk sayısını azaltmaktadır; bu bir kültürel değer olmasa da yapısal bir etki olarak kendini gösterir.

Boşanma konusu, modern ailede önemli bir tartışma alanıdır. Son 50 yılda boşanma oranları birçok ülkede ciddi biçimde arttı. ABD, Birleşik Krallık gibi ülkelerde 1970'lerde başlayan boşanma dalgası artık doyumluğa ulaşmış olsa da, evliliklerin yaklaşık yarısının boşanmayla sonuçlandığı bir denge söz konusudur. Katolik geleneğin güçlü olduğu bazı ülkelerde (İrlanda, Polonya gibi) boşanma başlangıçta yavaş ilerlediyse de, 1990'lardan sonra buralarda da belirgin artışlar görüldü. Boşanmaya toplumların bakışı da giderek normalleşti; eskiden sosyal damgalama nedeniyle, bugün boşanmış olmak birçok toplumda yadırganan bir durum değildir. Boşanmanın artışı, yeniden evlenme ve üvey aile (stepfamily) olgusunu da yaygınlaştırmıştır. Özellikle Batı toplumlarında boşanıp yeniden evlenen çiftlerin oluşturduğu, önceki evliliklerden çocukların bir araya geldiği aile yapıları sıradan hale gelmiştir. Buna paralel olarak, hukuk sistemleri de evlilik



dışı birliktelikleri, evlilik dışı doğan çocukların haklarını, üvey ebeveynlerin sorumluluklarını düzenleyecek biçimde genişlemiştir (Cherlin, 2010).

Devlet politikaları, modern aile yaşamını biçimlendirmede büyük rol oynamaktadır. Aile politikaları ülkeden ülkeye farklılık gösterse de genellikle iki esas amaç güder: Aileyi (özellikle çocuklu aileleri) ekonomik ve sosyal olarak desteklemek ve aile içi sorunlarda (çocuk istismarı, aile içi şiddet gibi) koruyucu mekanizmalar oluşturmak. Örneğin Fransa ve İskandinav ülkeleri, yüksek doğurganlığı teşvik eden cömert aile yardımları ve ebeveyn izni haklarıyla tanınır (Thevenon, 2011; Gauthier, 2007). Kreş hizmetleri, çocuk parası, doğum izni ve babalık izni gibi uygulamalar ailelerin refahını artırmayı hedefler ve özellikle kadının çalışma yaşamına devamını kolaylaştırır. Bu tür politikalar sonucunda Fransa, İsveç gibi ülkelerde doğurganlık oranları Avrupa ortalamasının nispeten üzerinde seyretmiş ve kadın istihdamı da yüksek kalmıştır. Öte yandan Japonya, Güney Kore gibi ülkelerde geleneksel uzun çalışma saatleri ve sınırlı kreş imkânları nedeniyle doğurganlık ciddi bir biçimde düşmüş; hükümetler son yıllarda bu gidişi düzeltmek üzere yeni teşvikler planlamaya başlamıştır (Ferrarini, 2006).

Aile içi şiddet ve çocuk istismarı, modern dönemde üzerinde hassasiyetle durulan konulardır. Eskiden “özel alan” sayılarak göz ardı edilebilen bu sorunlar, kadın hakları ve çocuk hakları hareketlerinin etkisiyle artık kamusal bir endişe haline gelmiştir. Birçok ülkede yasal düzenlemeler yapılarak eşe şiddet veya çocuğa kötü muamele durumlarında devletin müdahalesi kolaylaştırılmıştır. Sığınma evleri, ihbar hatları, koruyucu tedbir kararları gibi araçlar geliştirilmiştir. Bu gelişme, aile mahremiyetinin sınırlarının yeniden çizildiğini gösterir: Toplum, aileyi korurken aynı zamanda ailenin içinde zayıf konumda olabilecek bireyleri de (kadın, çocuk, yaşlı, engelli) korumak için aileye müdahale etmektedir. Kültürel olarak bu, ailedeki geleneksel otoritenin sorgulanması ve birey haklarının öncelik kazanması anlamına gelir.

Bu genel küresel bakış, aile kurumunun modern toplumlarda statik olmadığını, aksine sürekli değiştiğini ve farklı toplumlarda farklı biçimler aldığını ortaya koyar. Bu noktada, modern yönetim mekanizmalarından özellikle ombudsmanlık kurumunun aileyle ilişkisine eğilmek, günümüz ailesini etkileyen önemli bir boyutu anlamamızı sağlayacaktır. Çünkü ombudsmanlık, vatandaş ile devlet arasında köprü işlevi gören ve son yıllarda aile konularında da rol oynamaya

başlayan bir mekanizmadır. Bir sonraki bölümde, genel olarak yönetim ve aile ilişkisine değinilmekte, ombudsmanlık kurumunun doğuşunu ve gelişimi kısaca ele alınmaktadır.

## 5. AİLE VE YÖNETİŞİM İLİŞKİSİ

Modern devletlerde *yönetişim* mekanizmaları, sadece ekonomi ve siyaset alanında değil, aile yaşamı da dâhil olmak üzere toplumun her kesiminde etkili olmaktadır. *Yönetişim* kavramı, devlet, sivil toplum ve özel sektör arasındaki etkileşimleri ve *ortak karar alma süreçlerini* ifade eder. Aile ve yönetim ilişkisi, devletin ve diğer kurumların aile üzerindeki rolünü ve aileye dair konuların kamusal gündemdeki yerini incelemeyi gerektirir. Bu bölümde önce genel olarak modern devletin aileye müdahalesinin kuramsal zemini incelenecek, ardından özellikle ombudsmanlık kurumunun ortaya çıkışı ve gelişimi üzerinde durulacaktır.

### 5.1. Modern Devlet, Haklar ve Aileye Müdahale

Tarihsel olarak aile, uzun süre “mahrem” bir alan olarak görülmüş, devletin doğrudan müdahalesine kapalı sayılmıştır. Ancak modern devletin gelişimiyle birlikte bu durum kademeli olarak değişmiştir. Ulus devlet yapısı güçlendikçe, nüfusu kayıt altına alma, vergi toplama, eğitim ve askerlik yükümlülüğü gibi konular, devletin aile yaşamına nüfuz etmesine yol açmıştır. Devlet bir yandan aileyi koruması gereken temel bir birim olarak görüp desteklerken, diğer yandan aile içinde ortaya çıkabilecek hak ihlallerine kayıtsız kalmamayı ilke edinmiştir (Willis vd., 2022). Bu ikili yaklaşım, yönetim anlayışının bir parçasıdır: Devlet ve toplum, ailenin özerkliğine saygı gösterirken aile içindeki bireylerin haklarının ihlâl edilmemesini sağlamak için birlikte çalışır.

Modern yönetim ilkeleri, devletin aile ile ilişkisinde şeffaflık, hesap verebilirlik ve katılımcılık gibi değerleri öne çıkarır. *Ombudsmanlık kurumu*, bu ilkelerin somutlaştığı bir araçtır. Ombudsman, vatandaş ile devlet arasındaki köprü işlevini gören, idarenin işlemlerini bağımsız ve tarafsız bir gözle denetleyen bir mekanizmadır. Nitekim geleneksel ombudsman, halkın şikâyetlerini bağımsız olarak inceleyip kamu yönetimini hukuka ve hakkaniyete uygunluk açısından denetleyerek *iyi yönetim* ilkelerinin

yerleşmesine katkı sağlar. İyi yönetim literatürüne göre ombudsman, hesap verebilirlik ve hukukun üstünlüğü ilkelerini güçlendiren bir denetim mekanizmasıdır (Reif, 2004). Bu yönüyle ombudsman, modern devletin aile dâhil her alandaki uygulamalarında vatandaş lehine gözcülük yapan bir *demokratik hesap sorma* aracıdır.

Aile bağlamında yönetim demek, aileye ilişkin kamusal politikaların oluşturulmasında ve uygulanmasında *çok paydaşlı* bir yaklaşımın benimsenmesi demektir. Devlet, sivil toplum kuruluşları (örneğin kadın hakları veya çocuk hakları örgütleri) ve uluslararası kuruluşlar (Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi gibi) aile refahını ilgilendiren konularda işbirliği yapar. Örneğin çocuk haklarına dair Birleşmiş Milletler sözleşmeleri, taraf devletlerin aile içindeki çocuk haklarını korumak için ombudsman benzeri kurumlar tesis etmesini tavsiye etmektedir. *Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi*, her ülkede çocukların haklarını izleyecek bağımsız insan hakları kurumlarının (tercihen çocuk ombudsmanlarının) kurulmasını önermiştir (Permanent Mission of Norway to the UN, 2017). Bu tavsiye, yönetim yaklaşımının aile boyutunda somut bir yansımasıdır. Devletler, aile içi adaleti sağlamak ve çocukların üstün yararını korumak amacıyla *ombudsmanlık* gibi yarı-bağımsız kurumları yapılarına entegre etmektedir.

## 5.2. Ombudsmanlık Kurumunun Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Ombudsmanlık kurumu, yönetim teorisi çerçevesinde, devletin tek merkezli hiyerarşik yönetim anlayışından çok paydaşlı, şeffaf ve hesap verebilir bir yönetim modeline evrildiğinin göstergelerinden biridir. Bu bağlamda ombudsmanlık, kamu yönetiminin hukuka uygunluğu kadar, toplumsal meşruiyetinin de sağlanmasına katkı sunar (Rhodes, 1997: 48-52).

Ombudsmanlık kurumu, ilk defa 18. yüzyılın başlarında İsveç'te ortaya çıkan ve sonradan dünyaya yayılan bir yönetim mekanizmasıdır. İsveç Kralı XII. Karl, 1713'te savaş sırasında ülkesinden uzakta olduğu dönemde devlet görevlilerinin halkın haklarını ihlâl etmesini önlemek amacıyla "Ombudsman" adını verdiği bir görevli atamıştır (Dilaveroğlu, 2021: 106). *Ombudsman* kelimesi İsveççe'de "temsilci, aracı" anlamına gelir; kral adına halkın şikâyetlerini dinleyen ve adalet ofisini yöneten

bu kişi, genellikle tarihin ilk ombudsmanı olarak kabul edilir. 1809'da İsveç'te Parlamenter Ombudsmanlık kurumu anayasal statü kazanmış ve vatandaşların kamu idaresine ilişkin şikâyetlerini bağımsız bir denetçiye iletebilmeleri sistemi kurulmuştur. İsveç parlamentosunun 1809'da bu kurumu ihdas etmesindeki temel amaç, *yürütme üzerinde yasama adına bağımsız bir gözetim organı* oluşturarak vatandaş haklarını güvence altına almak olmuştur (Riksdagens ombudsmän, t.y.). İsveç modelinin başarısı, 19. ve 20. yüzyıllarda diğer ülkelere de ilham vermiştir. Finlandiya, Norveç, Danimarka gibi İskandinav ülkeleri 20. yüzyılın başlarında ombudsmanlık mekanizmalarını benimsemişlerdir. II. Dünya Savaşı sonrasında bu kurum, İngiltere, Yeni Zelanda, Kanada gibi Anglosakson ülkelere ve zamanla Asya, Afrika, Latin Amerika'ya kadar yayılmıştır (Efe & Demirci, 2013: 51-53).

Ombudsmanlığın *temel işlevi*, vatandaşların şikâyetlerini alarak idarenin eylem ve işlemlerinin hukuka, hakkaniyete ve insan haklarına uygun olup olmadığını denetlemektir. Ombudsman, genellikle parlamentoya bağlı ve ondan yetki alan bağımsız bir kurumdur. Bir yargı organı değildir; yaptırımları bağlayıcı kararlar şeklinde değil, *tavsiye kararları* niteliğindedir. Ancak ombudsmanlık kurumunun gücü, tarafsız ve saygın bir otorite olarak idare üzerinde oluşturduğu *ikna ve itibar gücünden* kaynaklanır. İdare, ombudsmanın kararlarına genellikle uyar; uymaması durumunda parlamento ya da kamuoyu nezdinde hesap verme zorunluluğu hisseder. Bu yönüyle ombudsman, idarenin kendi iç denetim mekanizmalarını aşan *harici bir denetçi* olarak işler.

Başlangıçta tüm idari işlemler için genel yetkili olarak tasarlanan ombudsmanlık, zamanla bazı ülkelerde *ihtisaslaşmış* türlere ayrılmıştır. Özellikle savunmasız veya özel ilgi gerektiren grupların haklarını korumak üzere özel ombudsmanlık kurumları gelişmiştir. Örneğin *çocuk ombudsmanlığı* (Children's Ombudsman) ilk kez 1981'de Norveç'te müstakil bir kurum olarak ortaya çıkmıştır (Dilaveroğlu, 2021: 111; Önen & Ergüzel, 2021). 1981'de Norveç'te kurulan dünyanın ilk çocuk ombudsmanı, o tarihten bu yana çocukların kamusal alanda ve aile içindeki haklarını koruma konusunda aktif bir rol oynamaktadır (Permanent Mission of Norway to the UN, 2017). Norveç, bu adımla kamusal alanda da özel alanda da (yalnızca okul veya bakımevi gibi kurumsal ortamlarda değil, *aile içinde dahi*) çocukların çıkarlarını koruyacak bağımsız bir mekanizma oluşturmuştur. Norveç Çocuk

Ombudsmanı, çocuğun yüksek yararını ilgilendiren konularda kanunen *re'sen* (kendiliğinden) *inceleme başlatabilme* ve politika önerisi sunabilme yetkisine sahiptir; yani herhangi bir çocuğun hakkı ihlâl edildiğinde mutlaka bir şikâyet gelmesini beklemeksizin harekete geçebilir (Dilaveroğlu, 2021: 111-112). Örneğin basına yansıyan bir çocuk istismarı vakasında, çocuk ombudsmanı durumu kendi inisiyatifıyla inceleyip sorumlu kurumlarla görüşerek çocuğun korunması için gereken adımların atılmasını sağlayabilir. Norveç'te ve benzeri İskandinav sistemlerinde, çocuklar ve aileleri ombudsmanlık kurumunu yakından tanımakta; okullarda çocuklara hakları ihlâl edildiğinde ombudsmana nasıl başvuracakları öğretilmektedir. Bu sayede, aile içinde maruz kaldığı bir istismarı başka birine anlatamayan bir çocuk bile mektup yazarak ya da güvenli internet formları üzerinden ombudsmana ulaşabilmektedir. Nitekim Norveç Çocuk Ombudsmanı her yıl binlerce başvuru almakta ve kapsamlı raporlar yayımlamaktadır (Dilaveroğlu, 2021). *İskandinav modelinin başarısı*, çocuk haklarının korunmasında devlet-dışı ama devlet destekli bir mekanizmanın ne kadar etkili olabileceğini göstermektedir. İskandinav ülkelerindeki bu model, 1990'lardan itibaren pek çok ülke tarafından benimsenmiştir. Günümüzde dünya genelinde pek çok ülkede çocuk hakları ombudsmanı veya çocuk komiseri gibi unvanlarla faaliyet gösteren benzer kurumlar mevcuttur (Permanent Mission of Norway to the UN, 2017; CRIN, t.y.).

Benzer şekilde, *insan hakları ombudsmanlığı*, *askeri ombudsman*, *akademik ombudsman* gibi özel alanlara odaklanan ombudsmanlık çeşitleri gelişmiştir. Avrupa Birliği, üye ülkelerde halkın AB kurumlarıyla ilgili şikâyetlerini ele almak üzere Avrupa Ombudsmanı makamını oluşturmuştur. Birleşmiş Milletler de özellikle çatışma bölgelerinde veya geçiş dönemi adalet süreçlerinde ombudsman benzeri aracı mekanizmaları teşvik etmektedir. Bu çeşitlilik, ombudsmanlık fikrinin geniş bir uyarlanabilirliğe sahip olduğunu ve farklı ihtiyaç alanlarına göre kurumsallaşabildiğini gösterir.

Türkiye'de *ombudsmanlık fikri* uzun süre tartışılmış, ancak hayata geçirilmesi 21. yüzyılı bulmuştur. 2010 yılında yapılan Anayasa referandumuyla ombudsmanlık kurumu Anayasa'ya girmiş; 2012 tarihli 6328 sayılı Kanun ile Kamu Denetçiliği Kurumu (KDK) adı altında kurulmuştur. 2013'te fiilen çalışmaya başlayan KDK, TBMM'ye bağlı, idarenin her türlü eylem, işlem, tutum ve davranışını denetleme yetkisine sahip, bağımsız bir şikâyet mekanizmasıdır (T.C. Kamu

Denetçiliği Kurumu, t.y.). Türkiye’de Kamu Başdenetçisi (ombudsman) ve çeşitli uzmanlık alanlarından sorumlu Kamu Denetçileri bulunmaktadır (örneğin insan hakları, kadın ve çocuk hakları, kamu personeli sorunları gibi alanlarda ayrı denetçiler görev yapmaktadır). KDK, aldığı şikâyetleri inceleyip ilgili idarelerden bilgi-belge ister ve sonunda tavsiye kararları veya dostane çözüm kararları verir (T.C. Kamu Denetçiliği Kurumu, 2016a; T.C. Kamu Denetçiliği Kurumu, 2016b). Kararlarına uyulup uyulmadığını takip eder ve her yıl hazırladığı raporlarla TBMM’ye ve kamuoyuna faaliyetlerini sunar.

Ombudsmanlık, *yönetişim ilkeleriyle* uyumlu olarak, vatandaşların hak arama kültürünü güçlendirmeyi hedefler. Mahkemeye gitmeye gerek kalmadan, masrafsız ve dostane bir çözüm yolu sunar. İdare içinde aksayan konuların düzeltilmesine ve hukuk boşluklarının tespitine yardımcı olur. Bu bakımdan ombudsmanlık kurumunun varlığı, *iyi yönetim* standartlarının yükseltilmesine hizmet eder. Nitekim Türkiye KDK’sı kendi misyonunu “hak arama kurumu” olarak tanımlamış ve “*mahkemeye gitmeden önce bize gelin*” sloganıyla halkı bilinçlendirmeyi amaçlamıştır (TBMM Kamu Denetçiliği Kurumu, t.y.). Her yıl on binlerce başvuru alan KDK, idareye adeta ayna tutan bir *hesap verebilirlik mekanizması* işlevi görmektedir.

Bu tarihsel ve kurumsal bulgular temelinde, makalenin ana sorunsalına yaklaşabilir: *Ombudsmanlık kurumunun aile ile ilişkisi*. Yukarıda da belirtildiği gibi ombudsmanlık, idare kaynaklı sorunlara odaklanır. Peki aile bağlamında bu ne anlama gelmektedir? Bir ombudsman aileden “sorumlu” olabilir mi, olursa bu sorumluluk hangi durumları kapsar? Bu soruları yanıtlamak üzere, ombudsmanlık kurumunun aile yaşamına etkilerini ve özellikle kadın ve çocuk hakları konusundaki rolleri irdelenecektir.

## 6. OMBUDSMANLIK KURUMU VE AİLE İLİŞKİLERİ

Ombudsmanlık kurumu ile aile kurumunun *kesişimi*, modern yönetim anlayışında giderek önem kazanan bir konudur. Geleneksel olarak aile, devlet denetiminin sınırlı olduğu bir alan sayılırken; ombudsman gibi mekanizmaların ortaya çıkışı, aileyle bağlantılı meselelerin de şikâyet ve denetim konusu olabilmesine imkân vermiştir. Bu bölümde, ombudsmanlığın aile içindeki hakların korunmasındaki rolü ele alınacak ve farklı ülke örnekleri üzerinden ombudsmanlık kurumunun aileye etkileri incelenecektir.

## 6.1. Ombudsmanın Aileden Sorumlu Olması: Anlamı ve İşlevleri

Bir ombudsmanın “aileden sorumlu” olması, ilk bakışta soyut bir ifade gibi görünebilir. Ombudsman, nihayetinde kamu kurumlarının işlemlerini denetler; aile ise özel bir yapıdır. Ancak burada kastedilen, aile bireylerinin kamusal haklarının korunması ve aileyi ilgilendiren kamusal hizmetlerin denetlenmesidir. Yani ombudsman, aileyle ilgili konularda devreye girebilir, aile üyelerinin hak ihlallerine karşı aracı olabilir.

Ombudsmanın aileden sorumluluğu temel olarak iki düzlemde ele alınabilir: kadın ve çocuk haklarının korunması ve aile birliğini ilgilendiren idari işlemlerin denetlenmesi. Birçok ombudsmanlık kurumu, kendi içinde uzmanlık alanlarına ayrılmıştır. Örneğin İspanya Ombudsmanı (Defensor del Pueblo) bünyesinde kadın hakları ve çocuk haklarıyla ilgili özel birimler bulunmaktadır. Keza Türkiye Kamu Denetçiliği Kurumu’nda “Kadın ve Çocuk Haklarından Sorumlu Kamu Denetçisi” unvanıyla bir denetçi görev yapmaktadır. Bu denetçi, özellikle aile içi şiddet, çocuk istismarı, aile ve sosyal politikalar gibi konulardaki şikâyetleri incelemekte uzmanlaşmıştır. Dolayısıyla “aileden sorumlu ombudsman” ifadesi, genellikle bu tür uzmanlık alanına işaret eder.

Kadın hakları ve çocuk hakları, ombudsmanlık kurumunun aileyle ilgili en önemli sorumluluk alanlarını oluşturur. Birçok ülkede ombudsmanlar, kadına karşı şiddet, aile içi istismar, ayrımcılık veya çocuk ihmali gibi konularda gelen şikâyetleri titizlikle inceler. Örneğin, kadın haklarından sorumlu bir ombudsman, bir kamu kurumunun aile içi şiddet mağduru bir kadını korumakta yetersiz kaldığı durumlarda devreye girerek ilgili kurumun eksikliklerini rapor edebilir; polisin veya sosyal hizmetlerin ihmalkâr davranması halinde öneriler sunabilir. Aynı şekilde çocuk ombudsmanı, çocukların yüksek yararını korumak için hem aile içindeki hem de kurumsal ortamdaki ihlalleri ele alır. Bir çocuk ombudsmanı genellikle şu işlevleri yerine getirir: çocukların haklarını savunmak ve temsil etmek, çocuklara yönelik ihmal, istismar, eğitim hakkından mahrumiyet gibi şikâyetleri soruşturmak, çocukları etkileyen politika ve uygulamaları izlemek. Ayrıca, çocuk hakları konusunda kamuoyunu bilinçlendirmek, çocukların sesini duyurmak için eğitim kampanyaları yapmak, hükümete çocukların yaşamını iyileştirecek yasa ve politikalar konusunda danışmanlık vermek ve her yıl çocuk haklarının durumuna dair raporlar sunmak da ombudsmanların görevleri arasındadır (Martinez, 2024).



Bu yönüyle, ombudsmanlık kurumu aile içinde güçsüz konumdaki bireylere (kadınlar ve çocuklar) ek bir koruma katmanı sağlar.

Diğer bir sorumluluk alanı, aile birliğini ve refahını ilgilendiren idari işlemlerin denetlenmesidir. Aileler, devletin sunduğu çeşitli hizmetlerden ve sosyal haklardan yararlanır: sosyal yardımlar, aile yardımı ödenekleri, doğum izni, kreş hizmetleri, eğitim bursları, sağlık hizmetleri vb. Bu konularda yaşanan aksaklıklar da ombudsmanların inceleme alanına girer. Örneğin, bir devlet memurunun maaşına yansıtılan aile yardımı ödeneğinin haksız yere kesilmesi durumunda ombudsmanlık kurumu devreye girip idareyi uyurabilir. Nitekim Türkiye’de 2025 yılında yaşanan bir olayda, emeklilik nedeniyle durdurulan çocuk yardımının geriye dönük ödenmesi için başvuran bir vatandaşı KDK haklı bulmuş; ilgili kuruma tavsiye kararı vererek başvurucunun birikmiş ödemelerini almasını sağlamıştır (Karakaş, 2025). Bu örnek, ombudsmanlığın aile ekonomisini etkileyen kararlar karşısında nasıl bir hak arama mercii olduğunu göstermektedir. Benzer biçimde, engelli bir çocuğun ailesine bağlanan bakım maaşının kesilmesi, devlet kreşinde yaşanan bir ihmal, boşanma sürecinde velayetle ilgili bir idari uygulama aksaklığı gibi konular da ombudsmanlık şikâyetlerinin konusu olabilir. Ombudsman, bu tür durumlarda idarenin işlemlerini hukuka uygunluk açısından denetleyerek, ailelerin mağduriyetini gidermeye çalışır.

“Ombudsmanın aileden sorumlu olması” ifadesinin bir diğer boyutu, aile kurumuna ilişkin *genel politikalar* üzerinde danışmanlık yapmasıdır. Ombudsmanlar, inceledikleri tekil vakalar bağlamında yasa yapıcılara veya yürütmeye sistematik öneriler sunabilirler. Örneğin çocuk ombudsmanları, çocuk koruma sistemindeki boşluklar veya aile mahkemelerinin işleyişindeki sorunlar hakkında rapor hazırlayıp bunları parlamentoya iletebilirler. Bu şekilde, aile kurumunu ilgilendiren kamusal politikaların geliştirilmesine *proaktif* biçimde katkı sağlarlar. Benzer şekilde, kadın haklarıyla ilgili ombudsmanlar (veya genel ombudsmanların kadın hakları birimleri), aile içi şiddet vakalarından edindikleri bulgularla polis ve adli mercilere eğitim programları önerebilir, yasal düzenlemelerin güçlendirilmesine aracılık edebilirler. Sonuç olarak ombudsmanlar, bireysel şikâyetleri çözümlerken elde ettikleri içgörülerini aile refahını artırıcı sistemik değişiklik önerilerine dönüştürmeyi hedefler. Böylece ombudsmanlık kurumu, *mikro düzeyde* aile

içi adaleti sağlarken *makro düzeyde* aile politikalarının iyileştirilmesine hizmet eden *çift yönlü bir işleve* sahiptir.

## 6.2. Farklı Ülke Örnekleri: Ombudsmanlığın Aileye Etkisi

Dünyada farklı ülkeler, ombudsmanlık kurumunun aile üzerindeki etkisine dair çarpıcı örnekler sunmaktadır. İskandinav ülkeleri, bu konuda özellikle öncü deneyimlere sahiptir (Önen & Ergüzel, 2021). Çocuk hakları ombudsmanı modelinin küresel düzeyde yaygınlaşmasında uluslararası kuruluşların da önemli rolü olmuştur; nitekim Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi 1996'da aldığı bir kararla her üye devlette çocuk hakları için bağımsız bir ombudsman (komiser) atanmasını önermiştir (Parliamentary Assembly of the Council of Europe, 1996). Bu gelişmeler, çocukların aile içindeki konumunu güçlendirmek için bağımsız bir kamu otoritesinin ne denli etkili olabileceğini gösterir.

Benzer bir yaklaşım, Birleşik Krallık'taki Çocuk Komiseri uygulamasında da görülür. 2004'te kurulan İngiltere Çocuk Komiserliği, çocukların sesini duyurmak ve özellikle bakım sistemindeki veya dezavantajlı durumdaki çocukların haklarını savunmak üzere oluşturulmuştur. Bu komiserlik, ailelerinden alınarak devlet korumasına giren çocukların süreçlerini izler ve çocukların yüksek yararının gözetilmesi için çalışır. Örneğin koruma altına alınan çocukların bakım ailelerine yerleştirilmesi, kardeşlerin ayrılmaması veya çocukların görüşlerinin dinlenmesi gibi konularda araştırmalar yapar ve hükümete tavsiye raporları sunar (Office of the Children's Commissioner, 2013). Aynı süreçte, Avustralya 2013 yılında ulusal düzeyde ilk çocuk hakları komiserini atamış, bu komiser çocukların haklarını ulusal çapta gözetmek ve hükümete tavsiyelerde bulunmakla görevlendirilmiştir (Australian Human Rights Commission, 2010). Bu çabalar, ombudsman benzeri kurumların aile birliğinin dağılmaya yüz tuttuğu durumlarda bile çocukların haklarını korumaya odaklandığını göstermektedir.

Örneğin Kanada'da bazı eyaletler 1980'lerden itibaren çocuk hakları ombudsmanlığını genel ombudsmanlık ofislerinin bir parçası olarak geliştirmeye başlamıştır; British Columbia Eyaleti 1987'de Çocuklar ve Gençlik için özel bir Ombudsman Yardımcısı atayarak çocuk hakları şikâyetlerini bağımsız şekilde incelemeye başlamıştır (Office of the Ombudsman British Columbia, 1988).

Bir diğer örnek alanı, kadın hakları ve aile içi şiddet konusudur. Özellikle Latin Amerika'da son yıllarda “kadın ombudsmanı” veya “kadın hakları savunucusu” benzeri yapılar ortaya çıkmıştır. Latin Amerika'daki kadın ombudsmanı deneyimleri, aile içi şiddete karşı kültürel bir dönüşümün parçasıdır. Peru, Meksika, Arjantin gibi ülkelerde ombudsman kurumları bünyesinde *aile içi şiddet ve toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılık* konularına odaklanan özel birimler mevcuttur. Bu birimler, aile içinde şiddete uğrayan kadınların adalete erişimde karşılaştığı engelleri araştırır ve çözüm önerileri geliştirir. Örneğin Peru'da *Defensoría del Pueblo* (Kamu Savunucusu) ofisi, polis ve yargı mercilerinin aile içi şiddet vakalarına yaklaşımını incelemiş; bazı bölgelerde kolluk kuvvetlerinin bu vakaları yeterince ciddiye almadığını tespit ederek özel eğitim programları ve protokol iyileştirmeleri önermiştir. Bu öneriler üzerine ilgili kurumlardaki uygulamalarda iyileşmeler kaydedilmiştir (Boesten & Fisher, 2012). Bu durum, geleneksel olarak özel alan görülen aile içi şiddetin, ombudsmanlık sayesinde kamusal bir endişe haline geldiğini göstermektedir.

Avrupa Birliği ülkelerinde, aile ve çocuk konularında ombudsmanlık mekanizmaları ortak değerlerin yayılmasına yardımcı olmaktadır. Örneğin İspanya'da Kamu Savunucusu ya da Ombudsman (*Defensor del Pueblo*), her yıl yayınladığı raporda çocuk yoksulluğu, eğitimde fırsat eşitsizliği, engelli çocukların ailelerinin yaşadığı zorluklar gibi konulara yer verip hükümete somut öneriler sunar. Bu öneriler arasında, ailelere yapılan sosyal yardım miktarlarının artırılması, uzun süren boşanma davalarının çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak için arabuluculuk mekanizmalarının genişletilmesi veya kreş hizmetlerinin yaygınlaştırılması gibi politikalar bulunmaktadır (*Defensor del Pueblo*, 2018: 2-7, 13). Ombudsmanın bu konulardaki tavsiyeleri kamuoyu gündemine de girmektedir. Bazı öneriler doğrudan yasalaşmasa bile, kamuoyunda farkındalık yaratarak aile yanlısı politikaların geliştirilmesine zemin hazırlar. Bu raporlar, eğitim sistemi, sağlık hizmetleri veya sosyal hizmetlerde aileleri etkileyen sorunlara ışık tutarak ulusal politikalara yön vermektedir. Almanya, Hollanda, İsveç gibi ülkelerde de benzer şekilde ombudsmanlık kurumları veya çocuk komiserlikleri, ailelerin kamusal hizmetlerden eşit ve adil biçimde yararlanmasını temin etmek için denetimler yapmakta ve öneriler sunmaktadır. Bu sayede *evrensel insan hakları değerleri*, farklı kültürel bağlamlardaki aile politikalarına entegre

olmaktadır.

Yukarıdaki ülke örnekleri, *ombudsmanlık kurumunun aileye etkisini* çeşitli boyutlarıyla ortaya koymaktadır. Ombudsmanlık, çocuk ve aile hakları söz konusu olduğunda, özel alan ile kamusal çıkar arasındaki aracı kurum işlevini görmektedir (Kay, Tisdall & Hill, 2011). İskandinav ülkelerinde bu kurum, çocuklara aile içinde dahi seslerini duyurma gücü verirken; Anglo-Sakson ülkelerde çocuk refahı politikalarını iyileştiren bir danışman mekanizması rolünü üstlenmiştir. Farklı toplumlarda kültürel normlar değişse de (örneğin bazı toplumlarda aile mahremiyeti daha güçlü iken diğerlerinde çocuk katılımı daha yüksek değer görür), ombudsmanlık yaklaşımı her bağlamda *hesap verebilirlik ve çocuk odaklı yönetim* ilkelerini hayata geçirmektedir. Uluslararası kurumlar da bu yönde ülkelere destek vermektedir: Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi ve Avrupa Konseyi, 1990’lardan itibaren çocuklar için bağımsız insan hakları kurumlarının oluşturulmasını tavsiye etmektedir. Sonuç olarak, ombudsmanlık kurumu hangi modelde uygulanırsa uygulansın (müstakil çocuk ombudsmanı, genel ombudsman altında uzman bir birim ya da bölgesel çocuk savunucuları gibi), aile ile devlet arasındaki arayüzü güçlendirmekte ve çocukların üstün yararını korumaya yönelik kültürel ve yapısal dönüşümleri teşvik etmektedir (Cheshmedzhieva, 2015). Bu da modern toplumlarda aile kurumunun, demokratik ve çocuk haklarına duyarlı bir çerçevede yeniden düşünülmesine katkıda bulunmaktadır.

Karşılaştırmalı örnekler göstermektedir ki, *ombudsmanlık kurumu* farklı toplumlarda aileyle ilgili *çok çeşitli işlevler üstlenebilir*: Çocuğun sesi olur, kadının güvenlik ağı olur, ailenin ekonomik ve sosyal haklarının bekçisi olur. Bu, kültürel olarak da aile algısını etkilemektedir. Ombudsmanlık sayesinde, aile içinde yaşanan sorunların sessiz kalması yerine, konuşulabilir ve çözüme kavuşturulabilir meseleler olduğu mesajı verilir. Aile üyeleri, haksızlığa uğradıklarında “yapacak bir şey yok” demek yerine, ombudsmana başvurarak hak arama yolunu öğrenirler. Bu da uzun vadede, aile içinde ve toplum genelinde hak bilincinin ve hesap verebilirlik kültürünün güçlenmesi demektir.

### 6.3. Türkiye Örneği: Kamu Denetçiliği Kurumu ve Aile

Türkiye’de Kamu Denetçiliği Kurumu (KDK), kuruluşundan bu yana aileyle ilgili birçok konuda vatandaşların başvurularını değerlendirmiştir.

KDK bünyesinde özel olarak “Kadın ve Çocuk Haklarından Sorumlu Kamu Denetçisi” bulunması, aile meselelerine verilen önemin göstergesidir. Türkiye örneğinde ombudsmanlık kurumunun aileye etkisini incelerken iki boyut dikkat çeker: Birincisi, KDK’nın ele aldığı somut başvurular; ikincisi, aile politikalarına yönelik genel öneri ve faaliyetler. Kimi zaman bir sosyal yardımın bağlanmasıyla bir ailenin ekonomik krizi aşmasına katkıda bulunmakta, kimi zaman bir çocuğun eğitim hakkını teminat altına alarak o ailedeki gerginliği azaltmaktadır. Böylece ombudsman, aile ile devlet arasındaki ilişkide *arabulucu* ve gerektiğinde *adalet sağlayıcı* bir eyleyici konumuna gelmektedir.

Somut başvurular açısından KDK’ye aile temalı çeşitli konular gitmektedir. Örneğin, sosyal güvenlik ve yardım alanında aileleri etkileyen kararlar KDK’ye sıkça konu olmuştur. Yukarıda bahsedilen emeklilikte aile yardımının kesilmesi olayı buna bir örnektir<sup>1</sup>. Yine KDK, bakıma muhtaç yaşlı bir anneye bağlanan evde bakım aylığının haksız yere kesildiği şikâyetini inceleyerek ilgili bakanlığa tavsiye kararı vermiş; bunun sonucunda ödeme hak sahibine iade edilmiştir. Eğitim alanında da aileleri ilgilendiren konular KDK gündemine gelmiştir: Örneğin engelli çocuğu için uygun okul bulunmadığından yakınan bir ailenin başvurusu üzerine KDK, Milli Eğitim Bakanlığı’na önerilerde bulunarak çocuğun özel eğitim hakkının sağlanmasına aracılık etmiştir. Keza, boşanma sonrası çocuğuyla kişisel ilişki kurmakta zorlanan bir babanın, icra yoluyla çocuk teslimi uygulamasındaki sorunları dile getiren başvurusu KDK tarafından incelemeye alınmış; Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’na bu sürecin iyileştirilmesi için tavsiyeler iletilmiştir. Her ne kadar yargı kararı KDK denetimine tabi olmasa da, icra memurları ve sosyal hizmet uzmanlarının tutumları gibi idari yönler KDK’nin müdahil olabileceği kapsamda değerlendirilmiştir. Bu tip kararlar, Türkiye’de ombudsmanlığın aile yaşamının farklı alanlarında oynayabildiği yapıcı rolü ortaya koymaktadır (Biricikoğlu, 2020; T.C. Kamu Denetçiliği Kurumu, 2020; T.C. Kamu Denetçiliği Kurumu, t.y.).

<sup>1</sup> bkz. İsmet Karakaş (2025), **Emeklilik Nedeniyle Kesilen Aile Yardımı KDK Aracılığıyla Geriye Dönük Olarak Ödendi**, Anadolu Ajansı, 1 Şubat.

KDK, aile içi şiddet ve kadının statüsü konularında da devrede olmuştur. Korumayıcı tedbir kararı almasına rağmen eski eşi tarafından tehdit edilmeye devam eden bir kadının, polis korumasının yetersiz kaldığı yönündeki başvurusu üzerine KDK, Emniyet Genel Müdürlüğü ile görüşerek söz konusu vakada koruma önlemlerinin artırılmasını sağlamıştır. Ayrıca KDK, toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda bilinç artırıcı faaliyetlere destek vermekte, bu kapsamdaki uluslararası projelere katılım göstermektedir. Nitekim 2023 yılında KDK, Avrupa Konseyi ile birlikte “Aile Mahkemelerinin Etkinliğinin Artırılması: Aile Üyelerinin Haklarının Daha İyi Korunması” projesini yürütmüş; bu proje kapsamında aile mahkemesi hâkimlerine ve uzmanlarına eğitim programları düzenlenmesine katkı sunmuştur. Bu tür faaliyetler doğrudan şikâyet incelemesi olmamakla birlikte, ombudsmanlığın aile politikasına *dolaylı etkisine* örnektir (Biricikoğlu, 2020; T.C. Kamu Denetçiliği Kurumu, t.y.).

Türkiye’de KDK’nin dikkat çekici yenilikçi adımlarından biri, çocukların da kuruma erişimini kolaylaştırmak olmuştur. 2014 yılında KDK, dünyada sayılı örneklerden biri olarak çocuklara özel bir internet sitesini (kdkcocuk.gov.tr) hayata geçirmiştir. Bu site sayesinde çocuklar, anlayabilecekleri sade bir dille hazırlanmış formlar aracılığıyla KDK’ye başvurabilmektedir. Dilaveroğlu’nun yaptığı bir analiz, 2014-2020 arasında yüzlerce çocuğun çeşitli konularda (okuldaki disiplin cezaları, barınma yurt sorunları, ayrımcılık iddiaları gibi) kuruma başvurduğunu ortaya koymuştur. Bu başvuruların önemli bir kısmı çocukların kendi hak arama çabaları olması bakımından Türkiye’de hak kültürünün gelişimi adına umut vericidir. Ancak aynı çalışma, Türkiye’de KDK’nin Norveç’teki gibi kendiliğinden (resen) harekete geçme yetkisi olmaması ve çocukların çoğunlukla yetişkinler aracılığıyla başvuru yapması nedeniyle, potansiyelinin tam olarak kullanılamadığını da not etmektedir. Örneğin istismar mağduru küçük bir çocuğun, Norveç’te çocuk ombudsmanına ailesinden bağımsız olarak ulaşma şansı daha yüksekken; Türkiye’de böyle bir durumda çoğu zaman çocuğun yakınındaki bir yetişkinin (öğretmen, akraba vb.) KDK’ye başvurması gerekmektedir. Bu nedenle KDK, son yıllarda çocuk dostu yöntemler geliştirmeye, okullarda ve medya aracılığıyla kendini tanıtmaya özen göstermektedir (Dilaveroğlu, 2021; T.C. Kamu Denetçiliği Kurumu – Çocuk, t.y.).

Genel olarak Türkiye örneği, ombudsmanlık kurumunun aileyle ilgili işlevlerini giderek geliştirdiğini göstermektedir. KDK'ye yapılan başvuruların konuları incelendiğinde “kadın, çocuk ve aile” temalı şikâyetlerin hatırı sayılır bir yer tuttuğu görülmektedir. Kamu Denetçiliği Kurumu, her ne kadar anayasal olarak idarenin işlemlerini denetlemekle görevli olsa da, söz konusu idari işlemler aile yaşamını doğrudan etkileyen pek çok unsuru içerdiğinden, *aile kurumunun dolaylı korunmasına* hizmet etmektedir.

## TARTIŞMA

Aile kurumunun doğası, araştırma bulguları ışığında *dinamik ve tarihsel olarak değişken* bir toplumsal-kültürel inşa olarak ortaya çıkmaktadır. Makalenin kuramsal çerçevesini oluşturan Pierre Bourdieu, Anthony Giddens ve Norbert Elias'ın yaklaşımları da bu sonucu destekler niteliktedir. Bourdieu (1996), aileyi toplum tarafından “gerçek” kabul edilen bir kurgusal kategori olarak tanımlar; yani aile, doğal ve değişmez bir özden ziyade tarihsel koşulların şekillendirdiği ideolojik bir yapıdır. Giddens (1992) ise modernleşme ile birlikte aile ilişkilerinde yaşanan dönüşümlere dikkat çekerek aşk, evlilik ve ebeveynlik anlayışlarının daha özgürlükçü fakat aynı zamanda daha kırılgan hale geldiğini öne sürer. Nitekim Giddens'in tezini destekler biçimde Beck ve Beck-Gernsheim (2002) da modern toplumda aile bağlarının çözülüp yeniden biçimlenmesini, bireylerin *yaşam anlatılarını özgürce yazma çabasının bir parçası* olarak görür. Elias'ın kuramsal katkıları da aile ile devlet arasındaki figürasyonun zamanla değiştiğini, geçmişte ailenin üstlendiği pek çok işlevin modern dönemde kamusal kurumlarca paylaşıldığını ortaya koyar (Ferreira, 2024). Bu üç farklı perspektif, ortak bir noktada buluşmaktadır: Aile, toplumsal güçler ve kültürel anlamlarla sürekli etkileşim halinde olan, sabit değil süreklilik içinde yeniden tanımlanan bir olgudur. Nitekim makaledeki bulgular da aile kurumunun evrensel veya değişmez bir biçimi olmadığını, aksine her tarihsel ve kültürel bağlamda farklı şekillere bürünebildiğini göstermektedir (Bourdieu, 1996; Giddens, 1992; Ferreira, 2024).

Modern yönetim mekanizmalarının gelişimi, aile kurumunu derinden etkilemiş ve onun işleyişini yeniden tanımlamıştır. Özellikle *sosyal devlet* ilkeleri ve *insan hakları hukuku*, aile içindeki hak ve yükümlülükleri günümüz toplumlarında farklı bir çerçeveye oturtmuştur. Devlet bir yandan aileyi korunması gereken temel bir değer ve toplumsal düzenin çekirdeği olarak görürken, diğer



yandan *aile içi adaleti sağlama* sorumluluğunu da üstlenmiştir. Bu bağlamda ombudsmanlık kurumu, devletin aileye yaklaşımının somutlaştığı önemli bir araç olarak öne çıkmaktadır. Ombudsman, aile ile devlet arasındaki etkileşimde dengeli bir aracı rolü üstlenir: Ne ailenin mahrem alanına keyfi biçimde müdahale eder, ne de aileyi kendi haline bırakıp ortaya çıkabilecek hak ihlallerini göz ardı eder. Tam tersine, gerektiğinde ailenin özel hayatına saygıyı gözeterek adaleti tesis etmek üzere devreye girer. Bu hassas denge, yönetim anlayışı doğrultusunda, devletin aile kurumuna ne tamamen müdahil ne de tamamen uzak durduğu bir ilişki biçimi yaratır. Nitekim modern devlet, aile içinde *hakkaniyete uygunluğu ve temel hakların korunmasını sağlama* işlevini giderek daha fazla üstlenmektedir (Ferreira, 2024; T.C. Kamu Denetçiliği Kurumu, 2019; T.C. Kamu Denetçiliği Kurumu, 2016a; T.C. Kamu Denetçiliği Kurumu, 2016b). Ombudsmanlık kurumu da bu işlevin önemli bir parçası olarak, aileye yönelik kamusal politikaların *hesap verebilirlik* ilkesiyle yürütülmesine katkı sunmaktadır.

Ombudsmanlığın varlığı ve etkinliği, aile kurumunda *kültürel açıdan* da önemli bir dönüşüme işaret etmektedir. Geleneksel olarak aile, “mahrem” kabul edilen ve dış denetime kapalı bir alan sayılmıştır; ancak ombudsman gibi mekanizmaların ortaya çıkışı, ailenin de diğer kurumlar gibi *hesap verebilir* olması gerektiği yönünde toplumsal bir mesaj vermektedir. Bu mesaj, patriyarkal aile anlayışından hak temelli bir aile anlayışına geçişin parçasıdır. *Kadınlar ve çocuklar*, ombudsmanlık mekanizmaları sayesinde seslerini daha gür duyurma imkânı buldukça, aile içindeki güç dengeleri daha demokratik bir yapıya kavuşmaktadır. Örneğin çocuk haklarından sorumlu ombudsmanların hazırladığı raporlar, ebeveynlerin çocukların görüşlerine daha fazla önem vermesi ve disiplin yöntemlerinin şiddet içermemesi gerektiğine dair farkındalık yaratmaktadır (Martinez, 2024). Bu tür kültürel etkiler, doğrudan yasal zorlamalarla değil, *normatif etki* yoluyla gerçekleşmekte; aile ilişkilerini daha medeni ve eşitlikçi kılmaya yönelik toplumsal bir bilinç dönüşümü yaşanmaktadır. Böylece ombudsmanlık, bir yandan aile içi *iktidar ilişkilerini* dengeleyen bir unsur haline gelirken, diğer yandan aile bireylerinin *hak ve onurunu* güvence altına alan ek bir koruma katmanı sağlamaktadır.

Farklı ülkelerin deneyimleri, *aile ve ombudsmanlık kesişiminin* küresel ölçekte de önem kazandığını göstermektedir. Karşılaştırmalı analiz bulguları, *iyi uygulamaların evrensel öğrenimine* imkân tanıdığını ortaya koymuştur. Özellikle

İskandinav ülkelerindeki çocuk ombudsmanlığı sistemleri, aile içi hakların korunmasında öncü uygulamalar olarak dikkat çekmiş ve diğer ülkelere örnek teşkil etmiştir (Önen & Ergüzel, 2021). Türkiye'nin 2013'te faaliyete geçen Kamu Denetçiliği Kurumu da (ombudsmanlık), kuruluşunda ve gelişiminde bu öncü örneklerden ilham almış; kadın ve çocuk hakları odağındaki yenilikçi uygulamalarıyla kendi bağlamında özgün modeller geliştirmiştir. Örneğin, Türkiye KDK'sının çocuk dostu başvuru süreçleri ve aile mahkemeleriyle işbirliği gibi uygulamaları, başka ülkeler için incelenmeye değer yenilikler sunmaktadır. Bu uluslararası etkileşim, aile politikalarının yalnızca yerel kültürel değerlerle değil, aynı zamanda *evrensel insan hakları normlarıyla* da şekillendiğini ortaya koyar. Sonuç olarak, bir toplumda aileye ilişkin reformlar ve ombudsmanlık uygulamaları incelendiğinde, hem o toplumun kendine özgü kültürel dinamiklerini hem de küresel normlardan nasıl etkilendiğini görmek mümkündür.

Genel bir değerlendirme yapıldığında, aile kurumu ile modern yönetim mekanizmalarının etkileşiminin günümüz toplumları için hem bir *meydan okuma* hem de bir *kazanım* olduğu söylenebilir. Meydan okuma boyutu, aile mahremiyetini ve özerkliğini korurken aynı zamanda aile içinde adaleti sağlamanın yarattığı ince dengeden kaynaklanmaktadır. Devletin ve ombudsmanlık gibi kurumların, ailenin iç işleyişine yönelik müdahalelerinde her zaman bu dengeyi gözetmesi gerekir. Kazanım boyutuna bakıldığında ise, artık aile içinde yaşanan haksızlıklar karşısında bireylerin tamamen çaresiz kalmaması; aksine hukuk devletinin ve sivil denetim mekanizmalarının meşru desteğine başvurabilmesi büyük bir ilerleme olarak değerlendirilebilir. Aileden sorumlu bir ombudsman, hem aile kurumunun *bütünlüğünü ve itibarını* korumaya çalışmakta, hem de aile içindeki her bir bireyin *haklarını ve onurunu* savunmak için çaba göstermektedir. Kültürel sosyolojik açıdan bakıldığında, aile ile ombudsmanlık kurumlarının kesişimi, toplumun en özel alanı ile en resmi denetim mekanizması arasında kurulan *yeni bir toplumsal sözleşmenin* ifadesidir. Bu bağ, geleneksel ile modern, özel ile kamusal arasındaki sınırların yeniden çizildiği bir dönüşümü temsil etmektedir. Önümüzdeki yıllarda aile yapıları kültürel olarak değişmeye devam ettikçe, ombudsmanlık gibi kurumların da işlev ve önceliklerinin bu değişime paralel olarak evrilmesi muhtemeldir.

## SONUÇ

Bu araştırmada modern bir devlet mekanizması olarak ombudsmanlık kurumunun aile kurumu üzerindeki rolü ve etkisi incelenmekte; kuramsal tartışmalar ve karşılaştırmalı örnekler bağlamında temel sorunsal ile alt araştırma sorularına yanıtlar aranmaktadır. Elde edilen bulgular doğrultusunda, aile-ombudsmanlık ilişkisine dair aşağıdaki üç önemli sonuç ortaya konmaktadır:

1. Öncelikle, *aile yapısının mahiyetinde toplumsal ve kültürel olarak inşa edilmiş dinamik bir olgu* olduğu teyit edilebilir. Aile, nesiller boyunca aktarılan biyolojik birim olmanın ötesinde, her toplumun değerleri ve tarihsel koşulları tarafından şekillendirilen bir *sosyo-kültürel kurgudur*. Bu araştırmada ele alınan kuramsal çerçeve ve tarihsel örnekler de göstermektedir ki tekil bir “ideal” aile modeli bulunmamakta; bunun yerine aile formları zaman ve mekân göre sürekli değişim geçirmektedir (Bourdieu, 1996; Giddens, 1992). Dolayısıyla bir toplumun aile anlayışı, o toplumun ekonomik yapısından hukuk sistemine, dini inanışlarından devlet politikalarına kadar birçok etmenden etkilenerek biçimlenir.

2. Araştırmanın bir diğer temel bulgusu, *ombudsmanlık kurumunun aileden sorumlu olmasının ne anlama geldiğinin* açıklığa kavuşmasıdır. Ombudsmanlık, özü itibarıyla kamusal yönetimin denetlenmesi ve vatandaşların hak arama yollarının güçlendirilmesiyle ilgilidir. Aile bağlamında ombudsmanın “sorumlu” olması, aile yaşantısını etkileyen kamusal hizmetlerin ve idari işlemlerin bağımsız bir gözlemci tarafından izlenip denetlendiği anlamına gelir. Başka bir deyişle, ombudsman aileyi doğrudan denetleyen bir makam olmaktan ziyade, *aile üyelerinin kamusal alandaki haklarını koruyan* ve aileyi ilgilendiren devlet uygulamalarını gözetim altında tutan bir mekanizmadır. Bu sorumluluk, pratikte pek çok işlevi içermektedir. Nitekim araştırmada analiz edilen örnekler, ombudsmanların özellikle kadın ve çocuk haklarının korunması konusunda kritik roller üstlendiğini göstermektedir. *Kadın hakları* bağlamında ombudsman, aile içi şiddet, ayrımcılık veya boşanma süreçlerinde devlet kurumlarının (polis, mahkeme, sosyal hizmetler vb.) yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğini denetler; ihmal veya aksaklık tespit ettiğinde ilgili kurumları uyarır ve çözüm önerileri sunar. *Çocuk hakları* bağlamında ise bir çocuk ombudsmanı, çocuğun üstün yararını zedeleyen ihmal ve istismar vakalarını inceler, eğitim ve sağlık gibi alanlarda çocukları etkileyen politikaların iyileştirilmesi için raporlar hazırlar (Martinez, 2024; Dilaveroğlu, 2021). Dolayısıyla ombudsmanın aileden sorumlu

olması, aile içindeki kırılgan gruplara (örn. kadınlar, çocuklar, yaşlılar, engelliler) yönelik devlet korumasının kurumsal bir güvencesi anlamına gelmektedir. Bu yönüyle, aile ile ombudsmanlık arasındaki ilişki *rehberlik edici ve dönüştürücü işlevleri* olan bir bağ şeklinde tezahür etmektedir.

3. Ombudsmanlığın varlığının *aile yapısını ve aile içi ilişkileri kültürel açıdan nasıl etkilediği* sorusuna yanıt olarak, çalışmanın bulguları önemli bir kültürel dönüşümü işaret etmektedir. Ombudsmanlık kurumu, aileye dair meselelerde kamu adına söz alarak, geleneksel olarak özel sayılan aile yaşamını *kamusal değerler ve insan hakları* perspektifine yakınlaştırmaktadır. Bu durum, aile içinde uzun süre meşru görülmüş bazı davranış ve tutumların yeniden değerlendirilmesini sağlamıştır. Örneğin, geçmişte aile içi disiplin veya otorite simgeleri olarak kabul gören sert yöntemler ve eşitsiz uygulamalar, günümüzde ombudsmanların da etkisiyle sorgulanmakta ve *kabul edilemez* bulunmaktadır (Ferreira, 2024). Aile üyelerinin her birinin bireysel haklara sahip öznel olduğu anlayışı güçlenmektedir. Böylece ombudsmanlık, Bourdieu'nun (1996) bahsettiği aile içi iktidar ilişkilerinin yeniden dağılımına aracılık eden bir unsur haline gelmektedir; aile, resmi mekanizmalar aracılığıyla *simgesel olarak* yeniden tanımlanmakta ve meşru hak taleplerine açılmaktadır. Bu da kültürel düzeyde, ailenin en özel ilişkilerinde bile adalet, eşitlik ve karşılıklı saygı ilkelerinin aranması gerektiği yönünde yaygın bir farkındalık yaratmıştır. Dolayısıyla ombudsmanlığın varlığı, aile kurumunu tamamen dönüştürmese bile, onun iç dinamiklerini daha şeffaf, hesap verebilir ve *insan haklarına duyarlı* hale getirme yönünde işlev görmektedir. Aile ile ombudsmanlık arasındaki bu etkileşim, toplumsal modernleşme sürecinin bir parçası olarak özel alan ile kamusal sorumluluk arasındaki sınırların bulanıklaştığını ve yeni bir denge arayışının ortaya çıktığını göstermektedir.

Sonuç olarak, bu çalışma aile kurumunun kültürel sosyoloji perspektifinde *dinamik ve inşa edilmiş* bir yapı olduğunu ve ombudsmanlık mekanizmasının bu yapıyla etkileşiminde kritik bir *denge unsuru* rolü oynadığını ortaya koymaktadır. Ombudsmanlık, aile yaşamında yaşanan ancak kamusal boyutu da bulunan sorunlar karşısında *yenilikçi bir çözüm* mekanizması sunmakta; böylece özel olan ile kamusal olanın kesişim noktasında, aile bireylerinin haklarını güvence altına alırken aile bütünlüğünü koruyan bir işlev görmektedir. Bu bulgular, aile ve yönetim ilişkisine dair literatürdeki boşluğun giderilmesine

katkı sunarken, uygulamada aile politikalarının şekillendirilmesi için de yol gösterici olabilir. Gelecekte aile yapılarında meydana gelecek değişimler karşısında ombudsmanlık kurumunun konumu ve öncelikleri yeniden tanımlanacak olsa da, aile ile ombudsmanlık arasındaki iş birliği, *aile kurumunun sürdürülebilirliği ve aile içi hakların teminat altına alınması* açısından hayati önem taşımaya devam edecektir.

## KAYNAKÇA

- ARIES, P. (1962). **Centuries of Childhood: A Social History of Family Life**, Trans. R. Baldick, Alfred A. Knopf, New York.
- ARISTOTLE (1932). **Politics**, Trans. H. Rackham, Loeb Classical Library 264, Harvard University Press, Cambridge, MA.
- AUSTRALIAN HUMAN RIGHTS COMMISSION (2010). **An Australian Children's Commissioner – Discussion Paper**, AHRC, Sydney. [https://humanrights.gov.au/sites/default/files/document/publication/2010\\_commissioner\\_children.pdf](https://humanrights.gov.au/sites/default/files/document/publication/2010_commissioner_children.pdf) (Erişim Tarihi: 04.02.2025).
- BECK, U., & BECK-GERNSHEIM, E. (2002). **Individualization: Institutionalized Individualism and Its Social and Political Consequences**, SAGE Publications Ltd, London. <https://doi.org/10.4135/9781446218693> (Erişim Tarihi: 01.03.2025).
- BİRİCİKOĞLU, H. (2020). “Kamu denetçiliği Kurumunun Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Sağlamadaki Rolü: Yıllık Raporlar Üzerinden İnceleme”, **KAÜİİBFD**, Cilt: 11, Sayı:22, ss. 30–59.
- BOESTEN, J., & FISHER, M. (2012). “Sexual Violence and Justice in Postconflict Peru”, **United States Institute of Peace**, Special Report 310. [https://ciaotest.cc.columbia.edu/wps/usip/0025508/f\\_0025508\\_20858.pdf](https://ciaotest.cc.columbia.edu/wps/usip/0025508/f_0025508_20858.pdf) (Erişim Tarihi: 17.02.2025).
- BOURDIEU, P. (2014). “Sembolik Sermaye ve Toplumsal Sınıflar”, **Cogito: Pierre Bourdieu**, Ed. G. Çeğin, E. Göker, N. Ökten, Sayı: 76, 192-203, YKY, İstanbul.
- BOURDIEU, P. (1996). “On The Family As A Realized Category”, **Theory, Culture & Society**, Cilt: 13, Sayı:3, ss. 19-26.
- BOURDIEU, P. (1986). “The Forms of Capital”, **Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education**, Ed. J. G. Richardson, pp. 241-258, Greenwood, New York.
- CHESHMEDZHIEVA, M. (2015). “Children's Rights Ombudsman, Efficient Defense Mechanism”, **Journal of Politics and Law**, Cilt: 8, Sayı:2, ss. 137–141. <https://doi.org/10.5539/jpl.v8n2p137> (Erişim Tarihi: 29.02.2025).

- CHERLIN, A. (2010). **The Marriage-Go-Round: The State of Marriage and the Family in America Today**, Knopf Doubleday Publishing Group, New York.
- CRESWELL, J. W. (2013). **Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing among Five Approaches**, (3. Ed.), Sage Publications, London.
- CRIN (t.y.). "Child Right International Network (CRIN)": <https://home.crin.org/> (Erişim Tarihi: 04.02.2025).
- DEFENSOR DEL PUEBLO (2018). "Annual Report 2018 – Executive Summary", **Defensor del Pueblo**, Executive summary 2018 Annual Report, Madrid. <https://www.defensordelpueblo.es/en/wp-content/uploads/sites/2/2020/06/2018-Summary-Annual-Report.pdf> (Erişim Tarihi: 17.02.2025).
- DİLAVEROĞLU, A. (2021). "Çocuk Haklarının Korunmasında Kamu Denetçiliği Kurumu'nun Rolü", **Ombudsman Akademik**, Cilt: 8, Sayı:15, ss. 103–133. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1896301> (Erişim Tarihi: 03.03.2025).
- EFE, H., & Demirci, M. (2013). "Ombudsmanlık Kavramı ve Türkiye'de Kamu Denetçiliği Kurumundan Beklentiler", **Sayıştay Dergisi**, Sayı:90, ss. 49–72. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1713887> (Erişim Tarihi: 27.02.2025).
- FERRARINI, T. (2006). **Families, States and Labour Markets: Institutions, Causes and Consequences of Family Policy in Post-War Welfare States**, Edward Elgar, Cheltenham.
- FERREIRA, V.M.R. (2024). "The Contribution of Norbert Elias's Theoretical-Empirical Framework to the Sociology of Childhood: Some Tensions and Research Experiences", **International Comparisons in Learning and Education. Palgrave Studies on Norbert Elias**, Ed. N. Gabriel, pp. 201-220, Palgrave Macmillan, Cham. [https://doi.org/10.1007/978-3-031-60958-9\\_10](https://doi.org/10.1007/978-3-031-60958-9_10) (Erişim Tarihi: 09.02.2025).
- FURSTENBERG, F. F. (2019). "Family Change in Global Perspective: How and Why Family Systems Change", **Family Relations**, Cilt: 68, Sayı:3, ss. 326–341.
- GAUTHIER, A. H. (2007). "The Impact of Family Policies on Fertility in Industrialized Countries: A Review of the Literature", **Population Research and Policy Review**, Cilt: 26, Sayı:3, ss. 323-346. <http://www.jstor.org/stable/40230979> (Erişim Tarihi: 21.02.2025).



- GIDDENS, A. (1992). **The Transformation of Intimacy: Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies**, Polity Press, Cambridge.
- GU, C., & Li, Z. (2023). “The Confucian Ideal of Filial Piety and Its Impact on Chinese Family Governance”, **Journal of Sociology and Ethnology**, Cilt: 5, Sayı:2, ss. 45-52. DOI: [10.23977/jsoc.2023.050208](https://doi.org/10.23977/jsoc.2023.050208) (Erişim Tarihi: 06.02.2025).
- HEGEL, G. W. F. (1820/2019). **Hukuk Felsefesinin Prensipleri**, Çev. C. Karakaya, Sümer Yayıncılık, İstanbul.
- KAGITCIBASI, C. (2007). **Family, Self, and Human Development Across Cultures: Theory and Applications**, Routledge, New York.
- KARAKAŞ, İ. (2025). “Emeklilik Nedeniyle Kesilen Aile Yardımı KDK Aracılığıyla Geriye Dönük Olarak Ödendi”, **Anadolu Ajansı**, 1 Şubat. <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/emeklilik-nedeniyle-kesilen-aile-yardimi-kdk-araciligiyla-geriye-donuk-olarak-odendi/3468656> (Erişim Tarihi: 23.02.2025).
- KAY, E., Tisdall, M., & Hill, M. (2011). “Policy Change under Devolution: The Prism of Children’s Policy”, **Social Policy and Society**, Cilt: 10, Sayı:29, ss. 29–40. <https://doi.org/10.1017/S1474746410000369> (Erişim Tarihi: 28.02.2025).
- KIERNAN, K. (2004). “Unmarried Cohabitation and Parenthood in Britain and Europe”, **Law & Policy**, Cilt: 26, Sayı:1, ss. 33–55. <https://doi.org/10.1111/j.0265-8240.2004.00162.x> (Erişim Tarihi: 11.02.2025).
- LOCKE, J. (1690/1998). **Two Treatise of Government**, Ed. P. Laslett, Cambridge University Press, New York.
- MARTINEZ, T. (2024). “Children’s Ombudsman: What They Are and How Children and Families Can Access Their Services”, **American Bar Association**. [https://www.americanbar.org/groups/dispute\\_resolution/resources/just-resolutions/2024-september/childrens-ombudsman-what-they-are-and-how-to-access-services/#:~:text=laws%3B%20,rights%20and%20recommendations%20for%20improvement](https://www.americanbar.org/groups/dispute_resolution/resources/just-resolutions/2024-september/childrens-ombudsman-what-they-are-and-how-to-access-services/#:~:text=laws%3B%20,rights%20and%20recommendations%20for%20improvement) (Erişim Tarihi: 08.02.2025).
- OECD (2022). “Fertility Rates (indicator)”. <https://data.oecd.org/pop/fertility-rates.htm> (Erişim Tarihi: 07.03.2025).
- OFFICE OF THE CHILDREN’S COMMISSIONER (2013). “We would like to make a change: Children and young people’s participation in strategic health

decision-making”, Office of the Children’s Commissioner, London. <https://www.childrenscommissioner.gov.uk/wp-content/uploads/2017/07/FINAL-REPORT-We-would-like-to-make-a-change-Participation-in-health-decisions.pdf> (Erişim Tarihi: 14.02.2025).

OFFICE OF THE OMBUDSMAN BRITISH COLUMBIA (1988). **1987 Annual Report of the Ombudsman**, Victoria, BC: Office of the Ombudsman. <https://bcombudsperson.ca/assets/media/1987-Annual-Report-of-the-Ombudsman.pdf> (Erişim Tarihi: 11.03.2025).

ÖNEN, S. M., & Ergüzel, E. (2021). “İskandinavya Çocuk Ombudsmanlığı Sistemi ve Türkiye’ye Uygulanabilirliği”, **Ombudsman Akademik**, Cilt: 7, Sayı:14, ss. 33–65. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1688401> (Erişim Tarihi: 23.02.2025).

PARLIAMENTARY ASSEMBLY OF THE COUNCIL OF EUROPE (1996). **Recommendation 1286 (1996) on a European strategy for children**, Council of Europe, Strasbourg. <https://pace.coe.int/en/files/15320> (Erişim Tarihi: 05.03.2025).

PERMANENT MISSION OF NORWAY TO THE UN (2017). **Norway push for more Ombudswork for Children**, 13 October. <https://www.norway.no/en/missions/un/news/123/news-on-human-rights-and-gender-equality/norway-push-for-more-ombudswork-for-children/> (Erişim Tarihi: 07.03.2025).

REIF, L. C. (2004). **The Ombudsman, Good Governance and the International Human Rights System**, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden/Boston.

RHODES, R. A. W. (1997). **Understanding Governance: Policy Networks, Governance, Reflexivity and Accountability**, Open University Press, Buckingham Philadelphia. <https://archive.org/details/understandinggov0000rhod> (Erişim Tarihi: 11.03.2025).

RIKSDAGENS OMBUDSMÄN. (t.y.). **History**. <https://www.jo.se/en/about-jo/history/> (Erişim Tarihi: 14.03.2025).

ROUSSEAU, J.-J. (1762/1979). **Emile: Or On Education**, Trans. A. Bloom, Basic Books, USA.

T.C. KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMU (2016a). **Kamu Denetçiliği Kurumu Kararları: Aile, Kadın, Çocuk ve Benzeri Haklar – Cilt 1**, Ed. Ersan Özgür,

- KDK Yayınları, Ankara. <https://paylasim.ombudsman.gov.tr/dokuman/documentuploads/aile-kadin-cocuk-ve-benzeri-haklar-1/mobile/index.html> (Erişim Tarihi: 24.02.2025).
- T.C. KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMU (2016b). **Kamu Denetçiliği Kurumu Kararları: Aile, Kadın, Çocuk ve Benzeri Haklar – Cilt 2**, Ed. Ersan Özgür, KDK Yayınları, Ankara. <https://paylasim.ombudsman.gov.tr/dokuman/documentuploads/aile-kadin-cocuk-ve-benzeri-haklar-2/mobile/index.html> (Erişim Tarihi: 24.02.2025).
- T.C. KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMU (2019). **Çocuk Tesliminde Hak İhlallerine ve Yoksulluk Nafakasına İlişkin Özel Rapor**, Ed. Oğuzhan Erdoğan ve Nurullah Güngör, KDK Yayınları, Ankara. <https://paylasim.ombudsman.gov.tr/dokuman/documentuploads/cocuk-haklari-raporu/mobile/index.html> (Erişim Tarihi: 07.03.2025).
- T.C. KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMU (2020). **2019 Yılı Faaliyet Raporu**. [https://paylasim.ombudsman.gov.tr/dokuman/documentuploads/2019\\_yili\\_yillik\\_rapor/mobile/index.html#p=1](https://paylasim.ombudsman.gov.tr/dokuman/documentuploads/2019_yili_yillik_rapor/mobile/index.html#p=1) (Erişim Tarihi: 22.02.2025).
- T.C. KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMU (t.y.). “T.C. Kamu Denetçiliği Kurumu İnternet Sayfası”. <https://www.ombudsman.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 22.02.2025).
- T.C. KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMU - ÇOCUK (t.y.). “T.C. Kamu Denetçiliği Kurumu - Çocuk İnternet Sayfası”. <https://kdkcocuk.gov.tr/anasayfa/hakkimizda/duyurular/index-1.html> (Erişim Tarihi: 22.02.2025).
- THEVENON, O. (2011). “Family Policies in OECD Countries: A Comparative Analysis”, **Population and Development Review**, Cilt: 37, Sayı:1, ss. 57–87.
- UNITED NATIONS (1989). **The United Nations Convention on the Rights of the Child (UNCRC)**. <https://www.unicef.org.uk/what-we-do/un-convention-child-rights/> (Erişim Tarihi: 11.03.2025).
- UNITED NATIONS (2022). “World Family Planning 2022”, **United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division**, United Nations Publication, New York. <https://digitallibrary.un.org/record/4000978?v=pdf> (Erişim Tarihi: 29.02.2025).
- WILLIS, A. S., Burke, M.C. & Glasberg, D.S. (2022). “The State, the UDHR, and the Social Construction of Family in Human Rights: The Case of the

Scarborough 11", **Societies Without Borders**, Cilt: 16, Sayı:1, ss. 48–73.  
<https://scholarlycommons.law.case.edu/swb/vol16/iss1/3> (Erişim Tarihi:  
21.03.2025).

YILDIRIM, A., & Şimşek, H. (2018). **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri** (11. baskı), Seçkin Yayıncılık, Ankara.